

T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI VE BUNUN
DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE
ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Aydın AYDOĞAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY

Eylül 2022
KAYSERİ

T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI VE BUNUN
DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE
ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Aydın AYDOĞAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY

Eylül 2022
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Aydın AYDOĞAN

İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Hatay’ın Anavatana Katılması ve Bunun Düünden Bugüne Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri” adlı Yüksek Lisans tezi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Aydın AYDOĞAN

İmza

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY

İmza

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Serkan AKILLI

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY'un danışmanlığında Aydın AYDOĞAN tarafından hazırlanan “Hatay’ın Anavatana Katılması ve Bunun Dünden Bugüne Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

20 / 09 / 2022

(Tez savunma sınav tarihi yazılacaktır.)

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY

Üye : Doç. Dr. Fatih ERTUGAY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Damla MURSÜL

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Kurulunun tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu Yüksek Lisans tezi, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilere etkilerini konu almaktadır. Çalışma ile amaçlanan, tarihsel bir sorunun sonraki süreçlerde ortaya çıkan başka sorunları nasıl etkilediğini gösterebilmektir. Hatay sorunu Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan bugüne dek süregelen ve sadece iki komşu ülkenin ilişkilerini değil aynı zamanda uluslararası politikayı da etkileyen bir konu olmuştur. Özellikle on yıldır Suriye'deki iç savaş kaynaklı terör ile mülteciler sorunu hem Türkiye-Suriye ilişkilerini en olumsuz biçimde etkilemekte hem de Türkiye'deki kamuoyundan tepki çekmektedir. Bu nedenle, bu tez çalışması iki ülkenin bozulan ilişkileriyle daha gün yüzüne çıkmış olan hoşnutsuzlukların ve husumetin tarihsel nedenlerini ve izlediği seyri ortaya koymayı amaç edinmiştir. Tezin yazımı aşamasında literatüre başvurulmuş ve kaynak taramasından elde edilen sonuçlar güncel bilgiler ile bir araya getirilerek Hatay Sorununun dünü ve bugüne etkilerine ilişkin bir derleme sunulmuştur. Mülteciler konusunda devlet kurumlarının bilgi paylaşmak konusundaki ketum tutumları çalışmanın hazırlanması esnasında karşı karşıya kalınan en önemli sınırlılıktır.

(Kayseri, 01/ /09 /2022).

Aydın AYDOĞAN

HATAY’IN ANAVATANA KATILMASI VE BUNUN DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Aydın AYDOĞAN

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ergin ULUSOY

ÖZET

Bu tez çalışması, Hatay’ın anavatana katılmasına kadar geçen sürede hangi siyasi ve politik hadiselerin ne şekilde cereyan ettiğini tarihsel kronolojiye göre ortaya koymayı ve buradan hareketle Türkiye ile Suriye ilişkilerine günümüze dek nasıl etki ettiğini göstermeyi amaçlamıştır. Hatay Sorunu, Atatürk’ün sağlığının son günlerine sonuçlandırmak için çaba sarfettiği konu olmuştur. Hatay’ın Fransızlar tarafından işgali sonrası Türkiye’nin Suriye ve Fransa ile karşı karşıya gelmesi, Fransa’nın II. Dünya Savaşı’na giden dünya ortamında Orta Doğu’daki çıkarlarının zarar görmemesini istememesi nedeniyle boyut değiştirmiş, Hatay bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ikinci bir referandum ile Türkiye’ye katılma kararı almıştır. Böylece Hatay Sorunu da fiilen çözülmüştür. Ancak ne var ki Hatay Sorununun yarattığı bölgesel etkiler bugüne dek sürmüş gerek Soğuk Savaş dönemi konsepti gerek su sorunu gerekse de terör örgütleri üzerinden Hatay Sorunu ile atılmış olan iki ülke arasındaki gerginlik bugüne kadar sürmüştür.

Bu tez çalışması, Hatay Sorununun bugünkü uluslararası ilişkilere etkilerini, “Ortadoğu’da tarihsel sorunlar canlılığını ve etkisini her zaman korur ve bölgede yaşanan tüm güncel sorunlar, bu eski sorunlardan beslenir” varsayımı üzerinden ele almaktadır. Bu doğrultuda basılı kitaplar ve internet ortamındaki makaleler ile haberler değerlendirilmiştir. Çalışma konunun güncelliği ve kamu oyundaki yansımalarının boyutu dolayısıyla önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hatay Sorunu, Türkiye-Suriye İlişkileri, Sınır Aşan Sular, Terör Sorunu, Suriyeli Sığınmacılar

HATAY'S ANNEXATION TO MOTHERLAND AND ITS EFFECTS ON TURKEY-SYRIA RELATIONS FROM PAST TO PRESENT

Aydm AYDOĞAN

Nuh Naci Yazgan University, Institute Social Sciences

Political Science and Public Administration M.Sc. Thesis, June 2022

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Ergin ULUSOY

ABSTRACT

This thesis aims to reveal which political and political events took place according to historical chronology during the period until Hatay's accession to the homeland, and how it has affected the relations between Turkey and Syria until today. The Hatay Problem was the subject that Atatürk made an effort to conclude in the last days of his health. After the occupation of Hatay by the French, Turkey's confrontation with Syria and France, France's II. Due to the fact that he did not want his interests in the Middle East to be harmed in the world environment leading to World War II, he changed dimensions, and after Hatay declared its independence, it decided to join Turkey with a second referendum. Thus, the Hatay Problem was actually solved. However, the regional effects created by the Hatay Problem have continued until today.

This thesis study deals with the effects of the Hatay Problem on today's international relations, on the assumption that "Historical problems in the Middle East always preserve their vitality and influence, and all current problems in the region are fed by these old problems". In this direction, printed books, articles on the internet and news were evaluated. The study is important because of the topicality of the subject and the extent of its reflections in the public opinion.

Keywords: Hatay Issue, Turkey-Syria Relations, Transboundary waters, Terrorism Problem, Syrian Refugees

İÇİNDEKİLER

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI VE OLUŞTURDUĞU ULUSLARARASI SONUÇLARI

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM:

I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI DÖNEMDE HATAY SORUNU

1.1. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sürecinde Hatay Sorunu.....	3
1.2. Uluslararası Alandaki Gelişmeler ve Hatay Sorunu.....	7
1.2.1.1930'lu Yıllarda Dünyadaki Siyasi Gelişmeler.....	7
1.2.2. İskenderun Sancağı (Hatay) Sorunuyla İlgili Milletler Cemiyeti'nde Alınan Karar.....	10
1.2.3. İskenderun Sancağının Kuruluş Antlaşması (19 Mayıs 1937).....	11
1.2.4. Türkiye-Fransa Antlaşmasına (1937) Karşı Suriye'nin Reaksiyonu...	15
1.2.5. Türkiye ve Fransa'nın Antlaşmasından Sonra Gelişen Olaylar.....	17

2. BÖLÜM:

HATAY DEVLETİNİN KURULUŞU VE TÜRKİYE KATILMASI

2.1. Seçim Hazırlıkları.....	19
2.2. Türkiye ve Fransa Arasında Yapılan Antlaşmalar.....	23
2.3. Seçimlerin Yapılması ve Hatay Cumhuriyetinin Kuruluşu.....	24
2.4. Hatay Anayasasının Kabulü ve Hükümet Programı.....	25
2.5. Hatay Meclisinde Alınan Bazı Kararlar.....	26
2.6. Türkiye ile Hatay'ın Bütünleşme Kararı.....	28
2.7. Hatay'ın Türkiye'ye Katılışı ve Hatay Devleti'nin Sona Ermesi.....	29

3. BÖLÜM:

HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILIŞININ TÜRKİYE İLE SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

3.1. Soğuk Savaş Döneminde Kutuplaşmaya Etkileri.....	33
3.2. Sınır Aşan Sular Sorununa Etkileri.....	39
3.3. Terör Sorununa Etkileri.....	46
3.4. Suriyeli Sığınmacılar Sorununa Etkileri.....	47
 SONUÇ.....	 55
KAYNAKÇA.....	57

GİRİŞ

Antakya şehri tarih boyunca stratejik öneme haiz bir coğrafya olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Mezopotamya'dan Akdeniz'e inmek için en uygun limanlar burada yer almaktadır. Diğer önemli bir yanı ise, Anadolu'yu Suriye ve Filistin'e bağlayan yolların kesiştiği noktada bulunmasıdır.

Tarih boyunca pek çok defalar savaflara konu olmuş ve sık sık el değiştiren Hatay, Türklerin akınlarına da konu olmuş ve 1085 yılında Süleyman Şah önderliğindeki akın sonucunda Büyük Selçuklu Devleti'ne katılmıştır (Sevim, 1989, s. 48; Sahillioğlu, 1991, s. 230). Süleyman Şah'ın bu fethi, hem Hatay'ın ilk kez Türklerin hükümrانlığına girmesi hem de bugün iki ülke arasındaki ilişkilerde Süleyman Şah'ın türbesinin içerdiği sembolik anlam dolayısıyla önemlidir. Hatay bu tarihten sonra Müslümanlar ile Haçlılar arasında birkaç kez daha el değiştirdikten sonra nihai olarak 1516 yılında Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim tarafından Memluklardan alınmıştır. Bu tarihte sonra Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılan Hatay, I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı sınırları içinde kalmıştır (Esir, 2019, s. 229; Işıltan, 2008, s. 308). Birinci Dünya Savaşı döneminde de Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde bulundurduğu zengin hammadde kaynakları ve özellikle Petrol dolayısıyla Batılı devletlerin gündemi giren Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve dünyanın 2. Kez büyük bir savaşın iklimine girmesi sonrası Ortadoğu'daki çıkarlarını garanti altına almak isteyen devletlerce uluslararası toplumun bir konusu haline getirilmiş ve süreç içerisinde konjonktür gereği Türkiye'ye katılmasına büyük bir ses çıkartılmamış, sorun fiilen çözümlenmiştir. Ancak ne var ki, bugün artık bir çığ biçiminde iki komşu ülke ilişkilerinin üzerini kapatmış olan sorunlar yumağının temelleri de o dönem atılmıştır. İki ülke arasında daha o dönemden başlayan karşılıklı işgalcilik ve ihanet iddiaları üzerinden filizlenen Hatay sorunu, daha sınır aşan sular, terörizmin finansmanı ve terör örgütlerine -özellikle de PKK'ya- yardım ve yataklık yapılması, Suriye iç savaşına müdahale ve sığınmacılar başlıkları altında derin ve çok karmaşık yeni sorunlara evrilmiştir. Bu defa Türkiye, kendi çıkarları çerçevesinde yer yer Rusya yer yer ise Batı ile birlikte hareket etmekte, ulusal çıkar esaslı bir denge politikası izlemeye çalışmaktadır.

Hatay Sorunu hem Türkiye'nin kuruluşunun önemli satır başlarından biri hem de Orta Doğu'nun siyasi coğrafyasının belirlenmesinde önemli bir durak olmuştur. Elbette

Türkiye ile Suriye'nin kuruluş dönemlerinde ortaya çıkan bu sorun, iki ülkenin ilişkilerinin de seyrini belirlemiştir. Bugün Türkiye ile Suriye arasında yaşanan pek çok sorunun iş birliği ile sonuçlanamaması ve arada hep bir husumet ve gerilim bulunması, Hatay Sorununa kadar adreslenebilecek bir durumdur. Bu nedenle Hatay Sorununun ne olduğunu ve ilişkilere dünden bugüne nasıl etki ettiği, özellikle de günümüzde son derece önemlidir. Zira sorunlar yapısal çözümler bulunabilmesi için Hatay Sorunu ile başlayan ve Soğuk Savaş döneminde kemikleşen husumet ve gerilimleri çömenin yollarından biri de tarihsel açıdan halı altına süpürülen şeyleri açığa çıkarmaktır. Bu nedenle bu çalışmada Hatay Sorunu merkeze alınmış ve bu sorunun Soğuk Savaş döneminde kutuplaşma, su sorunu, terörizm ve sığınmacılar sorunu gibi konularda ne gibi etkileri olduğu gösterilmek istenmiştir. Bu açıdan bakıldığında tezin özgün değerini Hatay Sorununun Türkiye ile Suriye arasındaki eski ve güncel sorunlara etkilerini irdeleyen başka bir tez çalışması bulunmaması oluşturmaktadır. Yine bağlam içerisinde konunun lisans üstü düzeyde ele alınması ve başka çalışmalar için bir zemin oluşturması çalışmanın akademik açıdan önemini göstermektedir.

Tez herhangi bir saha araştırması içermediğinden tezin yazımında kaynak taraması yöntemi benimsenmiştir. Bu çerçevede elektronik ve basılı kitaplar, makaleler, internet siteleri ve tezler incelenmiş ve bunların derlenmesinden faydalanılmıştır. Tezin hipotezi, “Hatay Sorunu Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde etkisi bugün dahi hissedilen derin bir ayrışmaya neden olmuştur” şeklinde belirlenmiştir. Bu bağlamda hipotezin ortaya çıkmasına kaynaklık eden 3 temel başlık üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu başlıklar; 1- Hatay Sorununun Türkiye ile Suriye arasındaki su sorunu, 2- PKK terörü ve 3- sığınmacılar sorunudur. Tezin amacı, Türkiye ile Suriye ilişkilerinde Hatay Sorunun neden olduğu kopukluğu ve farklı olaylar/süreçlere yansımalarını ortaya koymaktır.

1. BÖLÜM:

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI DÖNEMDE HATAY SORUNU

1.1. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi Sürecinde Hatay Sorunu

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Fransa, bir yandan misyonerlik faaliyetlerini devam ettirirken diğer taraftan müttefikleriyle yaptığı antlaşma doğrultusunda bölgenin işgalinde gerekli olan adımları atmıştır. Fransa'nın amacı, Hatay'ı, Adana'yı ve Mersin'i yani Kilikya diye isimlendirilen Anadolu'nun güney kesimini ele geçirmektir. Bu noktada Fransa işgale bölgede yaşayan gayri Müslimlerin haklarının korumasını gerekçe göstermiştir. Ancak bununla birlikte Fransa'nın nihai amacı bölgedeki büyük limanı ve doğal kaynakları entegre bir biçimde kullanarak bunları emniyetli bir biçimde Fransa anakarasına ulaştırmaktır. Bununla birlikte elbette bölgede çıkarları olan sadece Fransızlar değildir. İngilizler de Hindistan'ın ekonomik açıdan ne denli önemli olduğunun anlaşılması üzerine bu coğrafyaya giden yolların deniz bağlantısı olarak Hatay'ı kendi kontrolüne almak istemiştir. Dönemin bir başka önemli gücü olan Ruslar ise benzer sebeplerle hareket geçmiş ve bölgedeki Ermeniler aracılığı ile kendi himayesinde bir devlet kurulması için çaba sarf etmiştir. Bu hamle bir yandan Rusya'nın hem zengin kaynaklara erişmesini sağlayacak diğer yandan ise tarihi sıcak denizlere inme hedefinin gerçekleştirilmesi anlamını taşıması bakımından önemlidir.

Batılı devletler arasındaki bu çıkar çatışmaları neticesinde nihayet İngiltere-Fransa-Rusya arasında sağlanan uzlaşısı sonucu 16 Mayıs 1916 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalandığı ve Orta Doğu'nun kaderini tayin eden Skyes-Picot Antlaşması imzalanmıştır (Tekin, 1986, s. 13). Böylece Hatay'ın da içerisinde yer aldığı bölge Fransızlara bırakılmış, Fransızlar Hatay Sorununun doğrudan bir aktörü haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması Osmanlı Devleti açısından en kapsamlı ve devletin geleceğini de şekillendiren nitelikte bir antlaşmadır. Bu antlaşmaya Rusya'nın dâhil olması ise Kuzey Anadolu'dan toprak talebinin kabul edilmesiyle mümkün olmuştur. Rusya bu isteğinin kabul edilmesi üzerine Osmanlı topraklarının paylaşım antlaşmasını onayladı. Antlaşmaya göre Fransızların payı, Mersin'den başlayan bir hattın doğusundan itibaren Kilikya'nın tamamı, Torosların kuzey istikametinden Sivas'a değin iç Anadolu'nun doğu-orta bölgesi ve doğu

Anadolu'nun kuzeybatısında olan Elâzığ, Diyarbakır, Mardin, İskenderun-Antakya hizasından güneye deniz boyunca inen ve Lübnan'ı da ihtiva eden bir hattı kapsamaktadır (Küçük, 2010, ss. 204-206). Bu yerler doğrudan Fransa'ya bırakılırken, Suriye ve Kuzey Irak ise Fransa'nın himayesine verilmekte, yani mandater yönetimler iş başına getirilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası İtilaf devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Yirmi beş maddeden oluşan antlaşmanın şartları oldukça ağırdır. Nitekim bu ağır şartlar sonunda İmparatorluğun pek çok yerinde müttefik devletlerin işgalleri başlamıştır ve Hatay da bu yerlerden biridir. Antlaşmanın Hatay'ı da etkileyen 7. maddesine göre; "İtilaf devletleri kendi güvenliklerini tehlikeye düşürecek herhangi bir yer olursa bu stratejik bölgeyi işgal edebilecek hakka" (Soysal, 1989, s. 12) sahiptir. Söz konusu işgalin herhangi bir ölçüsü ya da sınırı ise bulunmamaktadır. Ayrıca Kafkasya, Suriye, Irak, Hicaz, Yemen'in bir an önce en yakın müttefik komutanına teslim edilmesi de yine Antlaşma ile karara bağlanmıştır.

Yukarıdaki hükümler ışığında 27 Kasım 1918'de Antakya, İskenderun ve Harim (Reyhaniye dâhil) kazalarını da kapsayan ve merkezi Beyrut'ta olan Fransız Yüksek Komiserliği'nin kabul ettiği bir kararname ile İskenderun Sancağı kurulmuştur. Kurulan Sancak Halep'ten bağımsızdır ve askeri bir vali tarafından yönetileceği kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan ise Türkiye'de işgal edilen İskenderun ve Antakya bölgesinin Türk sınırları içerisinde olması gerektiğini ön gören Misak-ı Milli 28 Ocak 1920 tarihinde Mebuslar Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Böylece Hatay Sorununa ilişkin politik taraflar ve tezler ortaya konmuş, Fransız destekli Suriye ile Türkiye arasında diplomatik bir mücadele başlamıştır.

Netice itibarıyla Misak-ı Milli hududumuz içerisinde yer alan bu bölge ile ilgili olarak Fransa ile Türkiye arasında 1921'de Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Ankara Antlaşması, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'ndan önce bir ön Barış Antlaşması mahiyetindedir. Ankara Antlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye ile Fransa arasında savaşa son verilirken, Fransa'nın işgalinde olan Suriye ile Türkiye arasında bir sınır çizilmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğine yönelik bazı ilkeler kabul edilmiştir. Fransa dışında İtilaf Devletleri ile birlikte çözülebilecek sorunlar ise daha sonra ele

alınmak üzere masada bırakılmış ve ilerleyen süreçte Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulmuştur.

Fransa bu konjonktür içerisinde gerek Anadolu’da baş gösteren ayaklanmalar gerek müttefikler arasında yaşanan çıkar çatışmaları gerekse de Fransız kamuoyunda giderek yükselen sesler nedeniyle Ankara Hükümeti ile anlaşma yolları aramıştır (Sonyel, 1986). Bu durum Hatay Sorununu da doğrudan etkilemektedir. Zira bu sorun Fransa’nın himayesi altındadır. Dolayısıyla Fransa’nın değişen çıkarları ve Orta Doğu politikası Hatay Sorunu konusunu da Türkiye ile diplomatik bir pazarlık konusu olarak görmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Fransa ile T.B.M.M. ile yapılan müzakereler neticesinde 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Hükümeti’nin taleplerine daha yakın bir antlaşma metni üzerinde uzlaşıya varıldı. (Sonyel, 1986, s. 139).

Antlaşmanın 8. Maddesi ile göre Türkiye ile Fransa’nın işgali altındaki Suriye arasındaki sınır belirlenmiştir. Bu sınır daha sonra 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’nın 3. maddesiyle kesinleşmiş ve sınırla ilgili tüm ayrıntılar 30 Mayıs 1926 tarihinde imzalanan Türkiye-Fransa arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile ona bağlı Protokoller dahilinde yürürlüğe girmiştir. Öte yandan Misak-ı Milli sınırları içerisinde olduğu kabul edilen İskenderun ve Hatay bölgelerinin, ülkenin içerisinde bulunduğu durumu bir an evvel çözüme kavuşturmak öncelik olduğu için, Fransızlarda kalması kabul edilmiştir. Böylece Fransa Adana, Osmaniye, Mersin, Kilis ve Antep’ten geri çekilerek Anadolu’nun güneyindeki savaş kısmen sona erdirilmiştir. Bu durum, savaşın gidişatını ve Hatay Sorununun geleceğini doğrudan etkilemiştir. Yine Antlaşmanın 7. maddesine göre ise bölgede özerk bir yönetim kurulması karara bağlanmıştır. Ankara Antlaşması, içerdiği hükümler açısından değerlendirildiğinde, Hatay Sorunu konusunda Türkiye açısından başarı sayılmaktadır.

Nitekim esasen Orta Doğu’daki çıkarları ve Avrupa’da tırmanan gerilim nedeniyle yeni hükümet ile arasını iyi tutmak isteyen Fransa açısından Ankara Antlaşması, Türkiye ile uzlaşılması halinde Hatay’ın ileriki yıllarda Türk topraklarına katılmasının zeminini oluşturmuştur. Nitekim Avrupa da 2. Dünya Savaşı sürecine girilmesi sonrası Fransa da bu soruna yoğunlaşmış ve Hatay’ı Suriye’ye bırakarak bölgedeki etkin rolünü azaltma yoluna gitmiştir. Türkiye bu sayede, Fransa’nın da zımni onayı ile konuyu uluslararası alana taşımış, Milletler Cemiyetine başvurmuştur. Bu noktada bölgedeki Fransız manda yönetimi tüm gelişmelere rağmen Suriye, Lübnan, Şam

ve Lazkiye'deki politik üstünlüğünü devam ettirmek için mezhep çatışmalarını tahrik eden bir politika izlemiştir. Ancak bununla birlikte yine Ankara Antlaşması'na bağlı kaldığını göstermek için ise İskenderun Müstakil Sancağı'nın kurulmasına onay vermiştir. Akçora'nın (2000, s. 337) belirttiğine göre, bu dönem gerek mezhep çatışmalarının sebebi olarak gördüğü için gerekse de Fransız mandasını hoş karşılamadığı için Adana ve Mersin dolaylarına göç edenler daha İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurarak mücadeleye girişmiş ve bu oluşum bölgenin Türkiye'ye katılmasına yönelik toplumsal mücadelenin temel taşlarından biri olmuştur.

Fransa, Ankara Antlaşması ve Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi gereği mandası altında Bağımsız İskenderun Hükümetini kurmuştur. Ancak Suriye Hükümetinin tepkisi üzerine kurulan devletin ismi Kuzey Suriye Hükümeti olarak değiştirilmiş ve Şam yönetimine bağlanmıştır. Böylece Suriye'nin bölgedeki nüfuzu giderek artmıştır. Fransa ise buna paralel biçimde bölgedeki demografik yapıda oynamalar yaparak Suriye'nin iddialarını güçlendirmiştir. Bu amaçla öncelikle idari yapıyı güney bölgelere doğru genişletmiş ve Türk nüfusun demografik üstünlüğünü, bölgedeki Arapların sayısını artırarak ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Buna ilaveten bölgeye sürtüşmeleri ve çatışmaları tetiklemek için Ermeniler başta olmak üzere etnik açıdan yabancı unsurlar yerleştirmiştir. Ayrıca yine Anadolu'dan kaçan ve yeni yönetime ya da Atatürk'e karşı olan gönüllüleri de bölgede iskân ederek durumu kaotik bir hale getirmiştir (Sarınay, 2000, s. 359). Bu, esasen Fransa sonunda Hatay'ı her ne kadar Türkiye'ye bıraksa da bölgede müdahale edebileceği bir kaos zemini bırakmak istemesinin bir sonucudur. Atılan bu adımlar sonrasında bölgede Suriye'nin hem nüfuz hem de otoritesi gün geçtikçe artmıştır.

Bu gelişmeler karşısında Türkiye Hükümeti yapılan antlaşmaya aykırı olarak Suriye'ye bağlanan İskenderun Sancağının haklarını savunmak Türkiye'nin de konuyla ilgili menfaatlerini daha iyi bir şekilde dile getirmek için harekete geçmiştir, kültürel ve politik bir propaganda mücadelesine girişilmiştir. Nihayet bölgede zaman içerisinde gazete ve dergilerin ortaya çıkmasına da etki eden bir hareketlenme başlamış, Fransız ve Suriye yönetimlerine karşı bir tepki oluşmuş ve bağımsızlık yönünde kanaat oluşturulmuştur. Bu noktada Türkiye'nin ortaya koyduğu planlı gayretlerin, Hatay Sorununun çözülmesi ve bölgenin ilerde Türkiye'ye bağlanması sürecinde ihtiyaç duyulan toplumsal tabanı yaratması bakımında akıllıca düşünülmüş bir diplomatik hamle

olduğu söylenebilir. Türkiye'nin planlı hareketleri sorunun çözüm için uluslararası alana taşınmasıyla sonuçlanmıştır.

1930 yılında Türkiye-Fransa arasında imzalanan Dostluk, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması ile iki devlet arasında zuhur eden anlaşmazlıklar dostça veya anlaşma yoluyla çözüme kavuşmaz ise Uluslararası Adalet Divanı'na götürüleceği karara bağlandı. Ayrıca Milletler Cemiyeti Mandalar Komisyonu aynı yıl İskenderun Sancağının özel bir statüsü olduğunu beyan etti. Bu statüye göre; İskenderun Sancağı Suriye Devleti'ne bağlı ancak özel bir idareye sahip olacaktı. Sancak özel idaresi, idari ve mali konularda bağımsız olacaktı. Bu işlerin yürütülmesi için de idare meclisi ve Sancak yöneticisine yetki tanındı (Melek, 1996, ss. 15-20).

Fransa, bölge üzerindeki etkisini bir biçimde devam ettirebilmek için Sancak vekillerinden ikisine paşalık rütbesi vermiştir. Fransız yönetimi ayrıca “Suriye Vahdeti” ismiyle bir örgüt de kurdurtmuş ve bu örgütte hem hükümet partisine mensup hem de “Suriye Vatani Partisi'ne” mensup kişiler yer almıştır. Dolayısıyla bu örgüt vasıtasıyla Fransa bölgedeki gücünü ve etkinliğini azaltsa ve Türkiye'nin faaliyetlerine şiddetli bir karşılık vermese de bölgenin Türk Devleti ile entegrasyonunun önüne engeller koymaktan da geri durmamıştır. Fakat bu noktadan sonra Türkiye'nin de karşı hamleleri ile Hatay Sorunu, Türkiye'ye katılım ile sonuçlanacak bir yola girmiştir.

1.2. Uluslararası Alandaki Gelişmeler ve Hatay Sorunu

1.2.1. 1930'lu Yıllarda Dünyadaki Siyasi Gelişmeler

1930'lu yıllarda Türkiye artık özellikle Lozan Antlaşmasına konu olmuş içteki ve dıştaki pek çok sorununu halletmeyi başarmış bir ülke konumuna gelmiştir. Bu gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uluslararası ilişkiler alanının yavaş yavaş rasyonel bir oyuncusu olarak belirmeye başlamasına imkân vermiştir. Bilindiği üzere Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) 1.Dünya savaşı sonucunda 1918 tarihinde galip devletler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı bozulan dünya düzenini yeniden kurmak ve ülkeler arasında barışçıl bir ortamın sürdürülebilir olmasını temin etmektir. Ancak realist paradigmanın meşhur ilkesi ulusal çıkarların önceliği gereği o dönem uluslararası alan her bir devletin kendi ulusal ve ittifak çıkarlarını öncelediği, son derece pragmatik bir siyasal zemin üzerinde biçimlenmiştir. Bundan dolayı her ne kadar Milletler Cemiyeti dünya barışını ve refahını tesis etmek için kurulmuş olsa da galip devletlerin dünyanın yeniden düzenlenmesi sürecinde kendi çıkarlarını öncelemeleri dolayısıyla kuruluş amaç ve hedeflerinin dışında hareket etmektedir. Bu durum, sadece 1. Dünya savaşı bakiyesi olan Milletler Cemiyeti açısından değil 2. Dünya Savaşı sonrası

yeniden yapılanmaya giderek isim değiştiren ve Birleşmiş Milletler adını alan yapı için de geçerlidir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler merkezli yenedünya düzeni savaşın kazananı olan ölkelerin dünya üzerinde söz sahibi oldukları yapı oluşturmuştur denebilir.

Birleşmiş Milletlerin yapısı ve sınırlılıkları bu şekilde olsa da dünya üzerinde ölkelerin aynı masa etrafında konuşabilecekleri ve hatta birlikte çalışabilecekleri ortak bir zemin sunması açısından son derece önemli olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla yeni dünya düzeninin bir parçası olmak isteyen Türkiye için de bu örgüte katılmak son derece önemli olmuştur. Fakat ne var ki Türkiye gerek Musul sorunu gerekse de Sovyetler Birliği'nin tutumu nedeniyle üyelik statüsünü ancak 1932 yılında kazanabilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin Örgüte üye olmayan bir ölk konumunda olması Musul sorununun özölmesinde İngiltere'nin lehine bir durum yarattığından Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyeliği konusunda engellemelerde bulunduğu söylenebilir. Zira o dönem eğer Türkiye Milletler Cemiyetine üye ölk olsaydı sorun Birleşmiş Milletlerin gündemine taşınmış ve Musul Sorununun İngiltere adına özölmesi güçleşmiştir.

Aynı şekilde Sovyetler Birliği de Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olmasına karşıdır. Sovyetler Birliği'nin tutumu ise Türkiye'nin genel olarak Akdeniz, Ortadoğu politikaları ile ilgilidir. Ancak bunlara rağmen Türkiye, konjonktüre göre denge politikasını iyi bir şekilde kullanmış ve uygun zamanda cemiyete üye olmuştur. Oysaki Rusya'da ilk zamanlarda karşı olduğu cemiyete 1934'te üye olmuştur. Bu arada gerek Nazilerin Almanya'da 1933 yılında iktidara gelmesi, gerek İtalya'nın 3 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırması hadiseleri tutarlı ve istikrarlı bir dış politika izleyen Türkiye'yi Fransa ile yakınlılaştırmıştır. Böylece Türkiye Milletler Cemiyeti üyesi olduğundan, alınan yaptırım kararlarını yayılmacı bir politika izleyen Alman ve İtalyan devletlerine karşı uygulamıştır. Alınan yaptırım kararlarını özellikle Fransa ve İngiltere Hükümetleri bir araya gelerek kararlaştırmışlardır. Bu konjonktörü değerlendiren Türkiye, aynı zamanda Sadabat Paktı ve Balkan Antantı antlaşmalarını imzalamıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Batı ve Doğu sınırlarını güvence altına almıştı. Ayrıca Türkiye bu durumu iyi değerlendirip, İngiltere ve Fransa gibi güçlü devletlerin desteğini de alınca, Lozan Antlaşması hükümlerine göre kurulmuş olan Boğazlar Komisyonu kaldırılarak yerine Montreux Boğazlar Sözleşmesi imza edilmiş ve Boğazların hakimiyeti tamamen yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır (Ulus, 2008, s. 243).

Bu gelişmeler karşısında Fransa, Lübnan ve Suriye ile olan münasebetlerini tekrardan gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla 9 Eylül 1936 tarihinde Paris'te, Fransa ile Suriye arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Suriye 3 yıl sonra İstiklâline kavuşacaktır. Suriye bu antlaşmaya göre bağımsızlığını elde edecektir fakat İskenderun Sancağı ile ilgili herhangi bir karar söz konusu değildir. Böylece Türk-Fransız antlaşmasına göre, ayrı bir varlık statüsü tanınan İskenderun Sancağı ile ilgili antlaşmanın uygulanması Suriye yönetimine Türkiye'nin fikri alınmadan devredilmiştir. Fransa ile antlaşmayı gerçekleştiren Suriye heyetinin Şam'a dönüşte, İstanbul'da yaptıkları basın açıklamasında, İskenderun Sancağındaki Türklerden azınlık olarak bahsetmiştir. Bu durum Türk tarafında Hatay Sorununun halledilmesi yalnızca politik değil, toplumsal ve askeri bir mücadeleye de hazır olunması gerektiği intiba yaratmıştır.

Nitekim Mustafa Kemâl Atatürk 1 Kasım 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında kürsüden yaptığı konuşmada, Hatay ile ilgili mücadelenin artık başladığını ilan etmiştir.

Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun –Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alâkamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler (Öztürk, 1981, ss. 1114-1115).

Bu arada Atatürk boğazlar konusunu çözdükten sonra uluslararası konjonktüre de uygun olması nedeniyle Hatay sorununun çözülmesi gerektiğini, bu sorunu çözmek için artık zamanının geldiğini dillendirmeye başlamış ve ölmeden önceki son büyük siyasal başarısı olacak kabul edilen bu soruna odaklanmıştır. Bu nedenle; Akşin'e (1991, s. 306) göre, 1937-1939 yılları arasındaki iki yıllık dönem, Hatay Sorununu için çözüm dönemi olarak değerlendirilebilir. Zira Fransa'nın 9 Eylül 1936'da Suriye üzerindeki manda yönetimine son vermesini müteakip Türkiye konuyu Milletler Cemiyetine taşımıştır. Böylece iki yıl sonra 1939 yılında Hatay'ın bağımsızlığını ilan etmesi devamında Türkiye'ye katılması ile sonuçlanan süreç başlamıştır.

1.2.2. İskenderun Sancağı (Hatay) Sorunuyla İlgili Milletler Cemiyeti'nde Alınan Karar

İskenderun (Hatay) sorununun Milletler Cemiyeti'nde ele alınmasından önce Türkiye'de, Sancakla ilgili sorunun çözülmesi ile ilgili bazı çalışmalar hız kesmeden devam etmiştir. Bu çerçevede 1936 yılı Aralık ayında yaptığı bir konuşmada İnönü, Sancak meselesinin sadece Suriye-Türkiye arasında bir sorun olmadığını, Fransa-Türkiye ile de bu sorunun alakasının olduğunu beyan etmiştir (Tekin, 2015, s. 265). Eğer bu sorun çözülürse, Türkiye-Suriye arasındaki dostluğunun da olmaması için herhangi bir engelin varlığının olmayacağını ifade etmiştir. Sancak meselesi çözüme kavuşursa Türkiye-Fransa arasındaki ilişkilerin daha da güçlü bir düzeye geleceğini söylemiştir. İnönü'nün bu açıklamaları bir nevi Fransa uzlaşma arayışlarının diplomatik bir tondan seslendirilmesi olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Fransa sorunu Milletler Cemiyeti'ne taşımak istemiştir. Türkiye bu isteğe icabet etmiş ve konu uluslararası topluma havale edilmiş olmuştur.

Cemiyet içerisinde konunun olağanüstü bir oturumda görüşülmesi kararlaştırılmış ve görüşmeler olağanüstü toplantısında ele alınması kararlaştırıldı (Tekin, 2015, s. 265). Toplantıda Türkiye ile Fransa'nın arasında cereyan eden ve 14-15 Aralık 1936 tarihinde İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan ilk görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Fransız temsilcisinin isteği doğrultusunda konuyu incelemek üzere Milletler Cemiyeti Konseyi, üç kişiden oluşan Müşahitler (Gözlemciler) Heyetini, Sancak sorununu yerinde incelemesi için Sancağa gönderilmesine karar vermiştir.

Milletler Cemiyeti'nde alınan karar sonrası Orta Doğu'da bazı yabancı misyonlar Türkiye – Sancak arasındaki ilişkileri değerlendirirken; Sancağın İskenderun limanının Türk donanması için önemli olduğu kadar aynı zamanda Çukurova ve Halep bölgeleri için de ekonomik yönden önem arz ettiğine dikkat çekmeye başlamıştır. Bu söylemler, Sancaktaki Ermeni nüfusun da durumdan rahatsız olmasına yol açmıştır; Ermeni nüfus Türk idaresini bu coğrafyada kesinlikle istememektedir. Türk tarafında ise Atatürk'ün emriyle Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen'e kurdurulan Antakya İskenderun Türkleri Yardım Birliği cemiyeti etrafında bir hareket organize edilmiştir (Duman, 2016, s. 200). Bu organizasyona daha sonra başka dernekler de destek vermiş ve bölgedeki Türkiye yanlısı hareket toplumsal bir zemin kazanmıştır.

Bunlara ilaveten Beyrut Başkonsolosu Feridun Cemal Erkin, Sancak halkının sorunlarını yerinde incelemek ve bir rapor hazırlamak için 8 Aralık 1936'da Antakya'ya gelmiştir. Erkin'in raporu tamamlandıktan sonra önce CHP Meclis Grubunda okunmuş

ve akabinde ise Atatürk'e gönderilmiştir. Atatürk raporda yazılanları uygulama kararlığı ile şu sözleri sarf etmiştir ki, bu aynı zamanda Türkiye'nin Hatay Sorunundaki hareket planının taslağı mahiyetindedir. "Biz şimdiye kadar Sancak'ta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan böyle Feridun'un da ifade buyurduğu gibi, özerkliğe değil, düpedüz Hatay'ı anavatana katacağız" (Erkin, 1980, s. 91). Böylece Türkiye, Hatay Sorununu kendi lehine çözümleyebilmek için askeri olanlar da dahil her türlü hazırlığı yapmaya başlamıştır (Banoğlu, 2000, ss. 33-46; Duman, 2016). Nitekim Milletler Cemiyeti hakem heyetinin bölgeye varmasıyla birlikte bölge halkı heyete Suriye'nin idaresini kabul etmediklerini, Türkiye ile birleşme isteklerini, Fransızların ve Suriyelilerin bölgede etnik değil mezhepsel bir ayrım yaptıklarını izah etmişlerdir. Heyetin Rusiye ile görüşmek üzere bölgeden ayrılması sonrası ise Atatürk sorunun diplomatik yöntemlerle çözülmesine dair ümidini yitirdiğinden askeri hareket hazırlığı emri vererek bölgeye hareket etmiştir. Esasen bu hamle, oldukça ciddi bir adım olmakla birlikte daha ziyade Fransa ve Suriye'ye son bir açık mesaj verme amacı taşımaktadır (Banoğlu, 2000).

Hatay Sorunun bu denli önemli hale gelmesi birkaç neden ötürü önemlidir. Bunların ilki Türkiye'nin Suriye ile yaşanan bu sorunu çözüm şekli ve kararlılığı, diğer komşularına da bir mesaj olacaktır. Bu, eski bir imparatorluğun toprakları üzerinde ortaya çıkmaya hazır sınır anlaşmazlıkları ve itirazlarını başlamadan bitirebilecek bir adımdır. İkinci olarak Hatay Sorunu konusunda sergilenecek tavır ve izlenecek yol, Avrupalı devletlere de bir mesaj niteliğinde olacaktır. Bu mesajın içeriğinde Türkiye'nin zayıf görülmemesi, gerektiğinde yeni savaştan çıkmış bir ülke olsa da etkili bir askeri gücü sahaya sürebileceği, diplomatik kanalların her zaman açık olduğu, Türkiye'ye bir sömürge ülkesi muamelesi yapılmaması gibi başlıklar bulunmaktadır.

1.2.3. İskenderun Sancağının Kuruluş Antlaşması (19 Mayıs 1937)

Türkiye'nin askeri seçenekler de dahil kararlılığını göstermesi, Fransayı'da konuyu Türkiye ile çözme rotasına sokmuştur. Bu doğrultuda 18 Ocak 1937 tarihinde, Fransız Başbakanı Leon Blum'un Türk Büyükelçisi Suat Davaz'a bir mektup göndermiştir. Bu mektupla girilen süreç, iki ülkenin de bu sorunu artık çözüme kavuşturmak için gerçekçi adımlar atma konusundaki bir niyet beyanı olarak algılanması açısından önemlidir. Zira mektubun gönderilmesinden iki gün sonra heyetler İsviçre'nin Cenevre kentinde konuyu görüşmek üzere bir araya gelmiştir. Görüşmelerde varılan en

önemli karar ise Sancağın ayrı bir statüsü olması konusundaki uzlaşmadır (Sander, 1998, s. 88). Bu statü Hatay'ın yalnızca dışişlerinde Suriye'ye bağlı olduğunu gösteren federatif bir statüdür. Böylece Hatay, dışişlerinde Suriye'ye bağlı olsa da hem hukuki hem de politik bir özne olarak varlık kazanmıştır.

Türkiye ve Fransa'nın üzerinde mutabık kaldığı Sancak'ın yeni Statüsü ile ilgili antlaşmanın ana hatları kısaca şu maddelerden oluşmaktadır:

- Sancak artık içişlerinde tamamıyla bağımsız dışişlerinde Suriye ile müşterek karar alan 'ayrı bir varlık' statüsünde olacaktır. Bu bağlamda Sancak'ın Suriye ile para ve gümrük birliği içinde olacağına ve Suriye devletinin bir parçası olduğuna hükmedilmiştir.
- Suriye devleti tarafından yapılan ve Sancak'ın bağımsızlığını etkileyen herhangi bir uluslararası karar veya antlaşma Milletler Cemiyeti'nin de tasdiki olmadan, Sancak'ta uygulanamaz.
- Resmi dilin Sancak sınırları dahilinde Türkçe olacağı kabul edilmiştir. Sancak'ta güvenliği sağlamak amacıyla sadece yerel bir polis örgütü bulunacak, Sancak'ın ordusu olmayacaktır. Sancak'ta denetim ise Milletler Cemiyeti Meclisi'nin atayacağı bir Fransız temsilcisi tarafından gerçekleştirilecektir. Türkiye ve Fransa arasında yapılacak olan bir anlaşma ile Sancak'ın toprak bütünlüğü ayrıca güvence altına alınmış olacaktır.
- Sancak'la ilgili oluşturulacak Statü ve Temel Yasa, Meclis onayladıktan sonra yürürlüğe konulacaktır. Diğer taraftan Sancak'ın Statüsü ve Temel Yasa'sının taslağını hazırlamak amacıyla, Milletler Cemiyeti Meclisi'nin direktifiyle bir Uzmanlar Komitesi oluşturulacaktır. Bu komitenin çalışmalarına başlama tarihi olarak 25 Şubat 1937 günü kararlaştırılmıştır.

Bu noktada önceleri Fransız manda yönetimi ile özerk bir statüye sahip olan Sancağın daha sonra Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde bağımsız bir 'devlet' olması, Türkiye adına önemli bir kazanımdır. Bu sonucun ortaya çıkması Türkiye'nin konuyu ulusal bir sorun olarak ele alması nedeniyle her türlü desteği sağlaması ve özellikle Atatürk'ün sorun konusunda Türk kamuoyunu harekete geçirip desteğini alması kritiktir. Zira bu yolla Hatay Sorunu bağlamında iki ülkenin yönetimleri ve iki ülke yönetimlerine karşı halkların tutumu bu olaydan oldukça etkilenmiş, karşılıklı olarak derin izler bırakan

işgal, ihanet, Batı yanlısı olmak gibi önyargılar kalıplaşmıştır. Böylece Türkiye ve Suriye hakları uluslaşma sürecinde birbirlerini “öteki” olarak kurmuştur.

Türkiye bu noktada Hatay sorununu çözmek için kullanacağı yol haritasını önceden bir plan dahilinde hazırlamıştır. Dünya ve bölge konjonktüründeki dalgalanmalar her ne kadar Türkiye’yi zorlamış olsa da en nihayetinde ikinci kez bir dünya savaşına doğru ilerleyen Avrupa’da Fransa’nın bölgedeki güçlü bir müttefik olarak Türkiye’yi yanına alabilmesi önemlidir.

Fransa’nın Türkiye’nin Habeşistan hadisesinde ortaya koyduğu güce ve dostluğuna inanıyor olması ve yanı sıra yine bu dostluğa binaen Fransız Büyükelçisinin olası bir topyekûn savaşla karşı karşıya gelindiğinde, Türkiye’nin barış zamanındaki askeri gücünün 150 bin kişi savaş esnasında ise 800 bin kişi dolayında olacağını düşünerek Türkiye’yi küstürmek istememesi Hatay Sorunu konusundaki uzlaşi zemini hazırlayan önemli etkenler olmuştur (Ada,2013). Bu nedenlerden dolayı Fransa da bir noktadan sonra çok açık ve kolayca olmasa da Türkiye’ye karşı daha ılımlı bir politika izlemiştir. Türkiye ise hem bu konjonktürel değişimi iyi kullanmış hem de elindeki imkanları doğru bir biçimde organize etmeyi başarmıştır. İngiliz ve Fransızların, Doğu Akdeniz ve Avrupa’daki süregelen politika ve çıkarlarının değişime uğramasını istemediklerini bilen Türkiye, bu bağlamda Hatay sorununun çözümü için izlediği doğru politikalar sonucu İngiliz ve Fransızlarla bir yakınlaşma sağlamayı başarmıştır (Dağıstan & Sofuoğlu, 2008, s. 59). Bu açıdan ele alındığında Hatay Sorunu daha bu aşamasında iken dahi Türkiye’deki yeni rejimin verdiği Lozan sonrasındaki ilk başarılı sınavlardan biridir.

İlerleyen süreçte Fransa ile Türkiye arasında görüşmeler devam ettikçe buna paralel olarak Türk-Fransız ilişkilerinde de giderek bir yakınlaşma tezahür etmiştir. Sancak meselesiyle ilgili Cenevre’de alınan karar neticesinde, uzmanlar çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan Türk ve Fransız devletlerinin diplomatik faaliyetleri de hız kesmeden devam etmiştir. Milletler Cemiyeti aracılığıyla Sancak’ta kurulacak olan düzenle ilgili alınan kararların kalıcı olması için Fransız hükümetinin ileri sürmüş olduğu iki önemli isteği olmuştur: Bunlardan birincisi Lozan’da belirlenen ve Türkiye-Suriye sınırını çizen hattın Türkiye tarafından kabul edilmesi ve bu sınır hattının ihlal edilmemesi konusunda güvence verilmesidir. İkincisi ise, Fransa ile Suriye arasında

imzalanan ve Suriye'nin bağımsızlığını içeren antlaşmanın da Türkiye tarafından tanınmasıdır.

Bu talep üzerine Türkiye izlediği diplomatik çerçeveyi korumuş, Fransa'nın mandası altında olan topraklarla ilgili olarak alınan ve antlaşma gereği Milletler Cemiyeti'nin de onayladığı bütün düzenlemelerin kabul edeceğini bildirmiştir. Böylece Mayıs 1937'de, Temel Yasayla ilgili çalışmalar derinlemesine detaylı bir şekilde devam ederken, Sancak'ın statüsünün temelini inşa edecek olan siyasal güvence sistemi konusu da çözümlenmiş olmuştur. Ancak bu olumlu havanın öbür yanında Türkiye Hatay sınırına yaptığı askeri yığınağı da devam ettirmiştir. Türkiye bu yığınağın nedenini bölgeden Türkiye sınırlarına saldırdığı iddia edilen Kürt aşiretleri caydırmak olarak açıklamakla birlikte; verdiği gerçek mesaj açıktır. Türkiye'nin konunun savsaklanması ya da sürüncemede bırakılmasına tahammülü yoktur.

Türkiye işte tam da bu sırada bu nedenle konjonktüre uygun hareket edip, Fransız hükümetine Sancak'la ilgili belli bir çözüm noktasına gelindiğini hatırlatarak, her iki devletinde müşterek bir açıklama yaparak hem Orta Doğu ve Akdeniz'de güvenlik konusunda görüş birliğinde olunduğunu hem de anlaşılan iyi iki komşu devlet olduklarını ve birçok alanda görüş birliği içerisinde olduklarını ilan etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin bu önerisinde iki tarafın Genelkurmay Başkanının da açıklama yapılmadan önce gerekli çalışmalara başlaması gerektiği yer almıştır. Fransız Genelkurmayı bu talebe yanıt olarak Fransız makamlarına gönderdiği açıklamasında; Türkiye ile bir ittifakın Sovyetler Birliği'nin pasivize edilmesinden, Orta Doğu'daki Fransız etkisine, Akdeniz'deki güvenlikten Avrupa'da ortaya çıkacak bir topyekûn savaşta sağlayacağı avantajlara kadar oldukça yararlı olduğu vurgulanmıştır. Ancak bununla birlikte Hatay'dan vaz geçilmesinin Fransa'nın Orta Doğu'daki gücüne ve kontrolündeki bölgelerde yaratacağı olumsuz etkilere dikkat çekilmiş ve Türkiye'nin Fransa ile yan yana görünme talebinin yalnızca Türkiye Hatay'a ilişkin iddiasından vaz geçerse mümkün olabileceği ifade edilmiştir (Ada, 2013, s. 133).

İki ülke arasında bunlar yaşanırken Milletler Cemiyeti'nin Uzmanlar Komitesi 25 Şubat-17 Mart ve 22 Nisan-15 Mayıs tarihlerinde Sancak'la ilgili çalışmalarını iki aşamada tamamlamış ve sorunun çözümü noktasında ilerleme sağlanmayı başarmıştır. Milletler Cemiyeti'nin yürüttüğü çalışma sonunda Sancak ile ilgili Statü ve Temel Yasa belgesi hazırlanmıştır. Bu belge artık Sancak'ın yeni bir statüye kavuştuğunun

göstergesidir. Dolayısıyla Sancak sorunu kısa bir zaman dilimi içerisinde bir yıl gibi bir süre zarfında çözüme kavuşmuş olmuştur. Böylece Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen statü gereği, Sancak artık Suriye'ye bağlı özerk bir idari yönetim şeklinden sıyrılıp, para konusu, gümrük ve dışişleri hariç bütünüyle bağımsız bir politik ve hukuki varlık haline gelmiştir. Bunu takip eden süreçte ise Türkiye ile Fransa 29 Mayıs 1937'de söz konusu düzenlemeleri kabul ettiklerine ilişkin kendi aralarında iki antlaşma daha imzalamıştır. Bu iki antlaşmayla Türkiye ile Fransa Sancak'ın toprak bütünlüğünü kabul etmiş ve Türkiye-Suriye sınırı güvence altına alınmıştır. Ayrıca Suriye hükümetinin de Türkiye-Fransa arasında imzalanan bu antlaşmalara daha sonra icabet edebileceğini de anlamışlardır. Buna karşın Suriye hükümeti ise Türkiye-Fransa arasında yapılan bu antlaşmaların, Suriye'nin toprak bütünlüğüne zarar verdiğini ileri sürmüş ve 29 Mayıs 1937 Cenevre düzenlemesini reddettiğini beyan etmiştir.

Öte yandan bu noktada Milletler Cemiyeti'nin sorunun çözümündeki rolüne değinmek de gerekmektedir. 1. ve 2. Dünya Savaşları arasında çıkan çatışmaları önlemede pek de başarı sağlayamayan Milletler Cemiyeti'nin, Hatay konusunda gösterdiği başarı, önemlidir. Zira bu, uluslararası kurum-kuruluşların ve uluslararası tesis edilecek bir düzenin dünya barışını korumak ve istikrarı sağlamak için ne derece önemli olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda elbette Türkiye ile Fransa'nın Orta Doğu ve Akdeniz'deki ortak çıkarlarının olması dolayısıyla, İngiltere'nin de bu noktada sorunların karşılıklı diyalog yoluyla çözülmesi için gayret sarf etmesi göz ardı edilememelidir.

1.2.4. Türkiye-Fransa Antlaşmasına (1937) Karşı Suriye'nin Reaksiyonu

Türkiye ile Fransa Hatay konusunda 29 Mayıs 1937'de aralarında Cenevre'de antlaşma imzaladığında, Suriye de iktidarda Vatani Partisi bulunmaktadır. Bu parti, Suriye'nin Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesinde halkın sempatisini kazanmıştır. Vatani Partisi Suriye halkı üzerindeki bu etkin rolünü kullanarak, Hatay'ın Suriye'den koparılmasını engellemek amacıyla, Türkiye'ninkilere karşılık olacak birtakım eylemlerde bulunmuştur. Örneğin, Suriye kamuoyunu Hatay davasına ve Türkiye düşmanlığına yöneltmek, şapka kanununun kabulüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin dinsiz bir devlet olduğunu ve Suriye topraklarına tehdit unsuru oluşturduğu düşüncesini yaymıştır. Ayrıca "Sancak Müdafaası" adı altında milis kuvvetler oluşturarak birçok yerde Türkler üzerinde baskı uygulamış, önemli bir ticaret limanı olan İskenderun'u kaybetmemek içinde provokatif eylemlerini Hatay üzerinde yoğunlaştırmıştır (Savcı, 2007, ss. 45-46).

Bu bağlamda Milletler Cemiyeti'nin hazırladığı raporu kabul etmeyen ve Vatan Partisi tarafından desteklenen Suriye yanlısı gruplar, Türkiye yanlılarının sevinç gösterilerine karşılık bazı tahrik edici eylemlerde bulunmuştur. (Ada, 2013, s. 136). Öte yandan Suriye yönetimi politik açıdan üst düzey itirazlarını da Milletler Cemiyetine iletmiştir. 1 Haziran 1937 de yasama dönemini tamamlamış olan Suriye Meclisi son toplantısında aldığı bir kararla Suriye'nin toprak bütünlüğünden herhangi bir parçasının koparılamayacağını ve Cenevre antlaşmasının katiyen kabul edilemeyeceğini içeren bir beyannameyi, Yüksek Komiserlik aracılığıyla Milletler Cemiyetine iletmiştir. Suriye gönderdiği bu beyanname ile

“...Suriye'nin Fransa ile yapmış olduğu antlaşmaya binaen, İskenderun Sancağının Suriye'ye bağlanması gerektiği, Cenevre'de alınan kararın kabul edilemez nitelikte olduğunu dolayısıyla Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak adına her türlü savunma eyleminde bulunacaklarını açıkça ilan etmiştir” (Sökmen, 1992, s. 10).

Bu bildirinin hemen arkasından, Suriye halkı İskenderun Sancağı Müdafaa Komitesi'nin de yönlendirmesiyle ve Şam gazetesi aracılığıyla 3 Haziran 1937 tarihinde protesto eylemleri yapmaya, dükkân kepenklerini kapatmaya ve Milletler Cemiyetine protesto telgrafları çekmeye yönlendirilmiştir. Suriye'nin her yerinde Cenevre antlaşmasına gereken tepkinin gösterilmesi gayesiyle bildiriler dağıtılmıştır. Ayrıca öğrenci dernekleri ve sinema işletmecileri aracılığı ile yardım toplanıp, İskenderun Sancağı Müdafaa Komitesine maddi destekte bulunulmuştur. Suriye basınında da Arapların birlik olamadıkları, Milletler Cemiyeti oturumlarında Suriye'nin bölünmesi görüşülürken özellikle Mısır, Irak gibi ülkelerin sessiz kaldıkları, Fransa'nın Suriye'yi yarı yolda bıraktığına dair haberler yapılmaya ve kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır (Tekin, 2009, s. 303). Sonuçta tüm çabalar başarılı olmuş, Suriye halkı tek bir düşünce etrafında kenetlenmiş, İskenderun Sancağı 11 Haziran tarihinde büyük protestolar düzenlenmesi kararı alınmıştır. Ancak ne var ki, bu eylem kararının alınmasında önemli oranda etkisi olan Dr. Abdurrahman Şehbender 10 Haziran tarihinde ani bir kararla bir bildiri yayımlamış, Suriye'nin kritik bir dönemden geçtiğini ve bu nedenle Suriye devletinin yararını düşünerek Sancak için yapılacak olan gösterilerin iptalini istemiştir. Etkili bir isim olan Şehbender'in bu önerisi kabul edilerek gösteriler iptal edilmiştir. Ancak Hatay orunu bağlamında iki ülke arasında oluşan karşılıklı tepki toplumlar arası bir husumete dönüşmüştür. Her iki tarafta birbirini haksızlık ve işgalcilik, gaspçılık ile

suçlamaya başlamıştır. Bu nokta Türkiye ile Suriye arasındaki güncel politik husumetlerin yanı sıra toplumsal zıtlıkların anlaşılması için de önemli bir noktadır.

Netice itibarıyla, Suriye hükümeti Sancağı kendi toprağının bir parçası sayarak Cenevre antlaşmasını ve Statü kararını hiçbir şekilde tanımadığını ilan ederken, Fransız hükümeti ise gelişen bu tepki ve olayları önlememiş aksine Suriye üzerindeki mandater yönetimini bırakmamak adına Suriye'yi gizlice desteklemiştir.

1.2.5. Türkiye ve Fransa'nın Antlaşmasından Sonra Gelişen Olaylar

Türkiye Cumhuriyeti 7 Nisan 1937 de Fransa'nın politik tavrına karşı Mısır hükümeti ile bir dostluk antlaşmasını imzalamıştır. Bunun hemen akabinde ise 8 Temmuz 1937 de Irak, İran ve Afganistan ile Sadabat Paketi'nı kurmuştur. Böylece Türkiye hem bölgedeki İtalyan yayılcılığına karşı önlem oluşturmuş hem bölgeden gelebilecek tehditleri önlemiş hem bölgedeki politik gücünü ve pozisyonunu tahkim etmiş hem de Suriye yaşanan Hatay Sorunu konusunda Arapların Suriye yanlısı politika izlemelerini önlemiştir (Pehlivanlı, 2001, s. 85). Bu bağlamda Sadabat Paketi Antlaşması'nın 7. maddesine göre;

Taraflardan biri diğerine ait olan resmi ya da özel müesseselerine yani kurum ya da kuruluşlarına zarar vermek, toprak bütünlüğünün düzenini ve güvenliğini tehlikeye düşürmek ya da hükümet rejimini zarara uğratmak veya bozmak gayesiyle, cemiyet, silahlı çete gibi oluşumlara izin vermemeyi taahhüt... (Soysal, 1989, s. 584) etmektedir.

Diğer taraftan Sadabat Paketi, Türkiye'nin Orta Doğuda bazı hedeflerinin olduğu düşüncesini de boşa çıkartmıştır. Zira yukarıdaki 7. Madde tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstereceklerini bildirmektedir. Ayrıca Avrupa'nın güçlü devletlerine, Türkiye imzaladığı 1934 Balkan Antantı ve 1937 Sadabat Paketi ile Doğu Avrupa ve Orta Doğu'da herhangi bir çatışma ortaya çıkarsa, Türkiye'nin bu noktada kesinlikle vazgeçilmez bir ittifak ülke olacağını da ortaya koymuştur. Dolayısıyla Türkiye gerek bölgeye yönelik gerekse de uluslararası alana yönelik adımlarıyla politik açıdan kısa sürede değerli bir ülke haline gelmiştir.

Fakat buna karşın Fransız hükümeti Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 29 Mayıs 1937 de kabul edilen Hatay yeni rejimini ilan etmemiş ve Türkiye ile bir gerilim siyasetinin içerisine girmiştir. Bu durum karşısında Türkiye hükümeti Fransa'ya karşı bir nota vererek Fransa'nın Milletler Cemiyeti Konseyi'nin kararını uygulamamasını

protesto etmiştir. Ayrıca Türkiye hükümeti Fransa'nın bu menfi hareketine karşı 1930 yılında imzalanan Türk-Fransız Dostluk Antlaşmasının yok hükmünde olduğunu da Fransa'ya bilmiştir. Fransa'nın bu tavrının Suriye ve dolayısıyla Orta Doğu konusunda genelkurmayının görüşüne uygun düşen biçimde geliştiği, Milletler Cemiyeti'nden çıkan kararın Fransa'nın çıkarlarını beklediği gibi korumadığı ve bu nedenle de Fransa'nın yeni bir fiili durum yaratarak Türkiye'yi yeni bir pazarlığa çekmek istediği söylenebilir.

2. BÖLÜM:

HATAY DEVLETİNİN KURULUŞU VE TÜRKİYE KATILMASI

2.1. Seçim Hazırlıkları

Milletler Cemiyeti Konseyi'nde 27 Ocak 1937'de İskenderun Sancağını "Ayrı Bir Varlık" olarak kuruluşuna dair bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya binaen, Sancakta 15 Nisan 1938 tarihinde gerçekleşmesi istenen Meclis seçimlerini düzenlemek ve denetlemek maksadıyla Antakya'ya Konsey gönderilen ve Türkiye'nin bu konuda hiçbir fikrini almayan Seçim Komisyonu, sadece Fransız manda memurlarıyla iş birliği yapmış ve seçimde uyulması gereken kuralları ihtiva eden bir yönetmelik hazırlamıştır. Daha sonra Seçim Komisyonu tarafından hazırlanan bu yönetmelik Cenevre'de Millet Cemiyeti Konseyi'ne 10 Aralık 1937'de sunulmuş ve bir nüshası da Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine bilgilendirme amaçlı olarak gönderilmiştir. Hazırlanan bu seçim yönetmeliğine göre, birinci tur seçimin 28 Mart'ta, ikinci tur seçimin ise 12 Nisan 1938 tarihinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Türkiye Hükümeti hazırlanan bu yönetmeliğe, Sancaktaki Türk kökenlilerin haksızlığa uğradığını düşünerek karşı çıkmıştır. Türkiye Sancak ile ilgili yapılan antlaşmalarda taraf devlet pozisyonunda olduğu halde bu yönetmelik hazırlanırken Türkiye'nin görüşleri alınmamıştır. Bununla birlikte Sancağa gelen Komisyonun sadece manda yönetiminin mensuplarıyla iş birliği içinde olması da Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye, Sancak Türklerinin aleyhine birtakım tarafgir müdahalelerin söz konusu olduğunu içeren bir mektubu Türk Hükümeti adına Dışişleri Vekili Tevfik Rüştü Aras Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne ve Milletler Cemiyeti Konsey Başkanlığı'na bir protesto notası olarak iletmiştir. Türkiye'nin bu noktadaki talebi, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Türk hükümetiyle iş birliği yapması ve seçim düzenlemesinin yeniden yapılmasıdır. Türk Hükümetinin bu talebi Milletler Cemiyeti Konseyi'nde görüşülmek üzere Ocak ayı gündemine alınmıştır.

Türkiye Hükümeti 24 Aralık tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyi'ne Sancaktaki seçmen listelerinin saptanmasında ortaya çıkacak tarafgir tutumların ve olası baskıların dikkate alınmasına yönelik ikinci bir nota daha vermiştir. Seçimlere yönelik yaşanan bu süreç, sorunun parçası olan Türkiye, Fransa ve Suriye arasındaki ilişkileri daha fazla

germiştir. Bu esnada Genel Kurmay Başkanlığı'nın önerisi ile TBMM Hatay'ın güvenliği ile ilgili bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme sonunda, asker sayısının ve ekipman kabiliyetlerinin artırılması fazladan ödenek sağlanması konuları karar bağlanmıştır (Sarımay, 1996, s. 48). Böylece Türkiye ulusal iradenin de Meclis marifetiyle bu sorunun takipçisi olduğu gösterilmiş olmuştur. Alınan Meclis kararı beklenen etkiyi yaratmış ve Fransız tarafı da harekete geçmiş, Fransız ve Türk askeri heyetleri arasında bir görüşme ayarlanmıştır. Türk tarafını Fevzi Çakmak ve Fransız tarafını ise Chales Huntzinger'in başkanlık ettiği görüşmede seçim güvenliği konusu ele alınmıştır.

Hatay seçimlerine yönelik düzenlemelerden kaynaklanan ülkeler arası güven sorunu Türk-Fransız ilişkilerini sarsmıştır. Bunun sonucunda Türkiye, 1933'te imzalanan Türk ve Fransız Dostluk, Uzlaştırma ve Hakem antlaşmasını tek taraflı olarak 29 Aralık 1937'de feshetmiştir. Türkiye'nin bu noktada aldığı ve arkasında Meclis iradesi olan askeri önlemler, Milletler Cemiyeti aracılığı ile ortaya koyduğu ciddi diplomasi ve son olarak da konunun hayatiyetini göstermek adına Fransa ile dostluk düşüncesinden vaz geçebileceğini gösteren antlaşma iptali ile Hatay Sorunun kendisi için öncelikli bir ulusal mesele olduğunu göstermiştir. Ayrıca Fransa'ya da Orta Doğu, Akdeniz ve Avrupa'daki çıkarlarını korumanın ancak dost ve müttefik bir Türkiye ile mümkün olabileceği en net biçimde hissettirilmiştir.

Öte yandan Türkiye hükümeti, Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti Konseyi'ne yaptığı bir müracaatta seçim yönetmeliğiyle ilgili, seçim komisyonunun çalışma biçimini ve seçmenlerin tespitinde uygulanan yöntemlerin yanlış uygulandığını, dolayısıyla seçmenlerin sorgulanarak adeta yönlendirme yapıldığını, bunun yanlış olduğunu ve ayrıca herkesin istediği cemaatin seçim listesine kayıt yaptırmasını ve bu seçimin baskı yapılmadan gerçekleşmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu bildirge konunun diplomasi ile çözülememesi halinde gerçekleştirilecek bir askeri harekate uluslararası alanın işleyişi ve hukuk açısından not düşmesi bakımından önemlidir.

Türkiye'nin bu girişimlerine karşılık Suriye hükümeti ise 1937 yılının sonuna doğru ulusal ve uluslararası çapta tepki göstermiş, Suriye basını sorunun Suriye lehine çözülmesine yardımcı olması amacıyla kamuoyunu yeniden harekete geçirecek yayınlar yapmıştır. Bu tepkilerini ise şu sözlerle ifade ettiler; Ey Sancak ta yaşayan Arap halkı, kutsal bir emanet olarak Suriye bayraklarını saklayın. İstikbalde Hatay yeniden fethedilecek ve bu bayraklar yeniden göklere çekilecektir, diyorlardı. Ayrıca 30 Aralık

1937’de yayımlanan Şam’daki El-Eyyam gazetesi seçimlerin Araplar tarafından boykot edileceğinin haberini yapmıştır (Tekin, 2015, ss. 329-330).

Türkiye’nin seçim düzenlemesine karşı tutumu neticesinde, Milletler Cemiyeti Konseyi Türkiye, İsveç, İngiltere, Fransa ve Belçika temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturarak seçim yönetmeliğini 31 Ocak 1938’de yeniden görüşüp düzeltilmesi kararı almıştır. Sonraki süreçte ise Türk hükümeti adına Dışışleri Bakan Vekili Tevfik Rüştü Aras ile Fransız Dışışleri Bakanı Y. Delbos Hatay’la ilgili konuyu yeniden görüşmeye başlamıştır.

Yine Milletler Cemiyeti Komisyonu kararına göre bir Türk Heyeti Mart 1938 tarihinde Sancakla ilgili seçim düzenlemesi çalışması için Cenevre’ye gitmiştir. Sekiz kişilik Türk heyetinin başkanlığını Numan Menemencioğlu ve danışmanlığını ise Tayfur Sökmen üstlenmiştir. 7 Mart 1938’de Cenevre’de bir araya gelen komisyon Hatay seçim nizamnamesini yeniden düzeltmek üzere çalışmalara başlamıştır.

Seçim yönetmeliğinin düzeltilmesi çalışmasının yapılması esnasında Türk Dışışleri Genel Sekreteri Menemencioğlu 10 Mart 1938 tarihli bir diplomatik vetoyu, Fransız Dışışleri Genel Sekreteri De Tessan’a sundu. Bu diplomatik veto, Türk hükümetinin Sancakla ilgili görüş ve taleplerini içeriyordu. Dolayısıyla bu diplomatik veto üzerinden her iki tarafta bir centilmenlik anlaşması yaptı. Böylece Cenevre’de devam eden görüşmeler neticesinde bu diplomatik veto’nun olumlu yöndeki etkisiyle Sancakta oy kullanacakların %55’ine tekabül eden 22 sandalyenin yani milletvekilinin Türk tarafına verilmesi kabul edildi. Bu bağlamda yapılacak olan seçim çalışmasının da engellenmesi karara bağlandı (Ada, 2005, ss. 158-159).

Çalışmalar sonunda seçimlere yönelik önemli bir sorun olan ve çatışmalara yol açan seçmenlerin istediği cemaate kayıt yaptıramaması, dolayısıyla ırk, din ve dile göre seçmen kaydı yapılması problemi de çözüme kavuşturulmuştur. Kabul edilen yeni seçim yönetmeliğine göre artık seçmene, doğum yeri, ana-baba adı, yaşı, ikametgâhı ile tabi olduğu azınlık ve cemaati sorulacaktır.

Öte yandan Hatay Sorunu konusunda bu gelişmeler yaşanırken, Avrupa’da korkulan olmuş ve Alman zırhlı kuvvetleri 12 Mart 1938’de Avusturya’yı resmen işgal etmiştir. Bu durumun Avrupa’da yol açtığı endişe Orta Doğu ve Akdeniz güvenliği konusunda Türkiye’nin önemini belirginleştirmiş ve bu durum Hatay Sorunun çözümüne doğrudan etki yapmıştır. Öte yandan Atatürk’ün bölgeye düzenlediği ziyaret ve bu ziyarette askeri kıtaları teftişi de sorunun çözümünü hızlandıran bir diğer etmen olmuştur.

Atatürk, Ankara’da 19 Mayıs 1938 tarihinde düzenlenen töreni izledikten sonra yakınındaki kişilerle birlikte Mersin’e hareket etmiştir. Mersin’e ulaşınca Celal Bayar’a şu emri vermiştir: Yabancı büyükelçilere Atatürk’ün Mersin’de olduğunu dolayısıyla Sancak meselesi çözüme kavuşuncaya dek Mersin’de kalacağımı bizzat bildiriniz (Tekin, 2015, s. 344). Atatürk’ün bölgeye intikal etmesi, ülkenin kurucusu olması ve Batılı devletleri mağlubiyete uğratmış komutan olması dolayısıyla oldukça sert ve net bir mesaj niteliği taşımaktadır. Öte yandan Türkiye’nin attığı adımlar bununla da sınırlı değildir. Sorunun artık bir an önce çözüme kavuşması için Türkiye Milletler Cemiyeti Komisyonu’na seçimlerle ilgili isteklerini bildirmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin diplomatik baskısını artırmasının ve askeri önlemlerini artık savaşa hazır hale gelmesinin en önemli nedeni Atatürk’ün durumunun ağırlaştığının farkında olmasıdır. Bu nedenle Atatürk, isminin hem Türk halkı hem bölge insanı hem de uluslararası alanda ihtiva ettiği önemi dikkate alarak bizzat kendisi sahaya inmiştir.

Sonuçta Milletler Cemiyeti Komisyonu 23 Mayıs 1938 tarihinde yaptığı toplantı sonucunda Türk tarafının isteklerini kabul etmiştir. Buna göre, ‘Diğer Cemaat’ olarak seçim listesine kayıt yaptırmak isteyenlerin ise ait olunan cemaatin ismini belirtmek kaydıyla seçim listesine kayıt olabilecekleri hükmü kabul edilmiştir. Kabul edilen bu karar derhal Antakya da görevlendirilen Seçim Komisyonu Sekreterliğine aksettirilmiştir (Tekin, 2015, s. 344). Bu gelişmeler üzerine Atatürk, Mersin’den, Ankara’ya dönme kararı almıştır. Bu noktada açıktır ki, Türkiye’nin özellikle de Atatürk’ün sergilediği tavır, Avrupa’daki savaş halinin de etkisi ile Fransızları geri adım atmaya zorlamıştır. Fransız hükümetinin sorumlu kişileri merkezden iletilen bir emirle Türklere karşı yapılan siyasi hareketleri 30 Mayıs’tan itibaren durdurmuş, ardından kısa bir süre sonra 3 Haziran tarihinde seçim çalışmalarının altı gün süreyle durdurulması kararı alınmış, Beyrut’taki Fransız Yüksek Komiserliği’nde görev yapan Hatay temsilcisi görevinden alınmıştır (Savcı, 2007, s. 52).

Yaşanan gelişmelerden sonra nihayet 9 Haziran’da Sancak’taki seçim çalışmaları tekrardan başlatılmıştır. Karşılıklı propaganda ile geçen süreçte sıklıkla gerilimler yaşanmıştır. Türkiye, Hatay seçiminde 22 milletvekili çıkartmayı planlamıştır. Ancak buna dayanak olan seçmen nüfusunun 15 Haziran’dan itibaren yapılan sayımlarda Hatay’daki diğer azınlıkların toplamından daha az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine bölgedeki toplumsal durum daha da gerilmiş ve kopma noktasına gelmiştir.

Karşılıklı gerilimler, provokasyonlar, çatışmalar neticesinde Türk hükümeti durumu 21 Haziran 1938 tarihinde hem Fransız hükümeti nezdinde hem de Milletler Cemiyeti'nde protesto etmiş ve Milletler Cemiyeti Komisyonu ile bütün ilişkilerini kestiğini belirtmiştir. Bu gelişmelerin ardından Türk ve Fransız hükümetleri Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonunun çalışmalarına son vermesini talep etmiş, Komisyon'un görevi 29 Haziran 1938 tarihinde sonlandırılmıştır.

2.2. Türkiye ve Fransa Arasında Yapılan Antlaşmalar

Hatay sorununun çözümüne ilişkin gerilimli bir süreç devam ederken diğer yanda Avrupa'da ise savaş bir ucundan patlak vermiştir. Almanya'nın Avusturya'yı işgali ile kıtada kurulmuş olan güç dengeleri alt üst olmuştur. Dolayısıyla birbirleriyle savaşan güçlerin ve özellikle de Fransa ve Almanya'nın Türkiye'ye olan ihtiyacı daha da artmıştır (Armağanoglu, 2005).

Türkiye'nin kimin yanında yer alacağı savaşın gidişatı açısından kritik noktalardan biri haline gelmiştir. İşte bu kaotik ve gergin ortamda Fransa Orta Doğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile Sancak meselesi yüzünden aradaki ilişkinin oldukça bozuk olduğu bir dönemde yeniden Türkiye'yi kazanmak ve ivedi bir şekilde ilişkiyi düzeltmek ihtiyacı hasıl oldu. Dolayısıyla Avrupa'da çıkabilecek olan 2. Dünya savaşı tehlikesinin hissediliyor olması, Fransa-Türkiye arasında bir türlü çözüme kavuşturulamayan Sancak meselesinin Türk hükümetinin lehine olarak çözüm sürecinin hızlandırılmasına etki etti (Tekin, 2015, s. 359).

Sonuç olarak Fransa Avrupa'da giderek tırmanışa geçen gerginlik ortamında etkisiyle Türkiye ile dostluğu yeniden tesis etmek için aradaki anlaşmazlıklara bir an önce son verip ikili müzakerelere başlama kararı almıştır. Bunun üzerine Türkiye ve Fransa'nın askeri heyetleri 29 Mayıs 1937 Antlaşması'nın 2. maddesine göre Haziran 1938 tarihinde yeniden müzakerelere başlamıştır. Konjonktür dolayısıyla Türkiye ve Fransa'nın yeniden görüşmeye başlaması, iki devlet arasındaki ilişkilerin yumuşamasını beraberinde getirmiştir. Avrupa'da ortaya çıkan topyekûn savaş tehdidi Hatay Sorununun çözümünde Türkiye lehine bir ortam yaratmıştır.

Türk ve Fransız askeri heyetleri 12 Haziran tarihinde görüşmeler için Antakya'da bir araya gelmiş ve sonuçta güvenlik ve asayişin sağlanması için Hatay'a Türk kuvvetlerinin girmesine izin verilmiştir. Bununla birlikte Türk kuvvetlerinin sayısının

sembolik olması, asker sayısının bir taburu geçmemesi ve askeri unsurların yalnızca İskenderun bölgesine konuşlanması kabul edilmiştir. Fransızlar tarafından istenmiştir. Öte yandan bu gelişmeler sürerken 3 Temmuz 1938 tarihinde Fransa ve Türkiye arasında askeri bir antlaşma imzalanmış (Pehlivanlı vd., 2001, s. 100; Soysal, 1989, ss. 538-539; Tekin, 2015, s. 361) ve iki ülke aralarındaki sarsılan ilişkileri düzeltme eğilimine girmiştir (Pehlivanlı vd., 2001, s. 100; Soysal, 1989, ss. 538-539; Tekin, 2015, s. 361). Yaşanalar Türkiye açısından mutlak bir başarıdır ve bir yanıyla sorunun kimin lehine çözümleneceğini işaret etmesi bakımından da önemlidir.

Öte yandan Türkiye ve Fransa hükümetleri arasında yapılan müzakereler sonucunda imzalanan Askeri ve Dostluk antlaşması ve akabinde Türk kıtalarının Hatay'a intikal etmesi, Suriye'de büyük tepkilere neden olmuştur. Suriye hükümetinin açıklamaları dışında Halk ve basın da olayı gelişmeleri protesto etmiştir. Dahası Suriye hükümeti Fransızları benzer bir antlaşma yapmak üzere masaya davet etmiş, bu girişim sonuçsuz kalınca Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında paylaşılmasını önermiştir.

2.3. Seçimlerin Yapılması ve Hatay Cumhuriyetinin Kuruluşu

Türkiye ve Fransa arasında imzalanan Askeri ve Siyasi alandaki antlaşmalardan sonra iki devlet Hatay'da yapılacak olan seçimlerde, ortak kurulacak olan seçim komisyonu tarafından yapılmasını karara bağlamıştır. Bu anlaşmanın hemen akabinde Türk hükümeti Hatay'daki seçim işlemlerinin yapılması için görevlendirdiği Cevat Açıklalın'ı Fransa temsilcisi Collet ile birlikte çalışması için Hatay'a tayin etmiştir. Türk ve Fransız temsilcilerinin oluşturduğu seçim komisyonunun çalışmaları sonucunda seçimlerin düzenli bir şekilde yapılması ve daha önce Türkler aleyhinde yapılan birtakım uygulamaların iptal edilmesi kararlaştırılmıştır. Daha önce Milletler Cemiyetinin görevlendirdiği seçim komisyonunun tespit ettiği ve varlığını kabul ettiği cemaatlere göre tescil işlemleri 25 Temmuz tarihinde başlamış ve 1 Ağustos 1938'de tamamlanmıştır.

Seçmen tablosu ise, Türk cemaati 35847 (%63), Alevi cemaati 11319 (%19,8), Ermeni cemaati 5504 (%9,7), Arap cemaati 1845 (%3,2), Rum-Ortodoks cemaati 2098 (%3,7) ve diğer cemaatler 359 (%0,6) birinci derece seçmeni vardı. Seçim iki dereceli olduğundan her 100 seçmen de 1 ikinci derece seçmeni seçecekti (Tekin, 2015, s. 371).

Seçmen tescil işlemi esnasında olan olaylar devam etmiştir. Kayıt edilen seçmenlerin sadece %44'ü Türk cemaatindendir. 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 20

Rum-Ortodoks, 18 Arap, ikinci derece seçmen olarak tescil edilmiştir. Yapılacak seçim sonucuna göre vilayetlerin milletvekili dağılımı ise Antakya'ya; 14 Türk, 7 Alevi, 2 Arap, 2 Rum ve Ortodoks, 1 Ermeni milletvekili, İskenderun'a; 3 Türk, 2 Alevi, 1 Rum-Ortodoks, 1 Ermeni milletvekili, Kırıkhan'a; 5 Türk, 2 Ermeni milletvekili düşecek şekilde hesaplanmıştır. Seçimle ilgili yapılan bu çalışmalardan sonra 20 Ağustos 1938 de ikinci derece seçmeni tarafından, Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarında milletvekillerinin seçileceği ilan edilmiştir. 21 Ağustos 1938'de bu seçim listesi ilan edilmiş ve kısa bir süre sonra da 24 Ağustos 1938 de ise milletvekili seçimleri yapılmıştır (Melek, 1996, s. 307).

Sancakta seçimlerin sonuçlanmasıyla ve Hatay Millet Meclisi'nin Türklerin çoğunluğunu oluşturduğu şekilde kurulmasıyla, Türkiye'nin ve Hataylı Türklerin iki yıllık bir sürede büyük çabalarla istenilen amaca yönelik önemli ölçüde yol kat edilmiştir. Öte yandan Fransa Milletler Cemiyeti Meclisinde, Hatay seçimlerinin ayrıntılı bir şekilde görüşülmesini istememiştir. Sonuç itibarıyla Fransız hükümetinin istediği gibi Hatay seçimleri meclis gündemine getirilmemiştir. Bu bağlamda Türkiye ile Fransa arasındaki Hatay anlaşmazlığı seçimlerin sonuçlanmasıyla birlikte artık Milletler Cemiyeti'nin gündemi dışında kalmıştır (Eyüpoğlu, 1938, s. 70).

2.4. Hatay Anayasasının Kabulü ve Hükümet Programı

Hatay Devleti'nin kurlusunu ilan eden anayasa 6 Eylül 1938 tarihinde kabul edilmiştir. Buna göre Devletin adı Hatay Devleti olurken, rejimi Cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Devletin demografik olarak Türk ağırlıklı bir nüfusa sahip olduğu ve başkentinin ise Antakya olduğu da yine kabul edilen anayasa maddeleri arasında yer almıştır (Tekin, 2015, s. 382). Yine buna ilaveten ilk seçimlere özgü olan Anayasanın 3. maddesi değiştirilmiş ve bu bağlamda Hatay milletinin cins ve mezhep ayrımına tabi tutulmaksızın bir bütünü teşkil ettiği hükmü getirilmiştir. Hatay Devleti'nin yönetim yapısına ilişkin hükümler ve demografik yapısı, Türkiye ile oldukça uyumlu bir biçimde belirlenmiştir. Bu durum, elbette ki Suriye'nin tepkisini çekmiştir. Zira Hatay'ın Türkiye ile birleşeceği ve buna artık Fransa'nın gerçek bir direnç göstermediği görülmüştür.

Yeni anayasanın kabul edilmesinden sonra Hatay Devleti Türkiye ile olan ilişkilerini eşgüdümlü bir şekilde ve kurumsallaştırarak sürdürmeye başlamıştır. Hatay Devleti'nin anayasa, kanun ve kurumsal yapıları itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti ile

uyumlu olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Zira ileriki süreçte Hatay'ın artık Türkiye'ye katılması beklentileri de aşan bir durum haline gelmiştir. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın düzgün bir şekilde yürütmesi için Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığında Hatay İstişare Heyeti ile bir Hatay Ofisi kurulmuştur. Türkiye bu örgütlere geniş yetki tanımıştır. Böylece Hatay Devleti'ni Fransa ve Suriye'nin etkisinden çıkartacak olan adımların atılması daha da hız kazanmış, Hatay halkı ile Türkiye halkının birbirlerine uyum sağlamalarını kolaylaştıracak adımların atılması sağlanmıştır (Balcı, 2018, ss. 247-265).

Öte yandan Mecliste 7 Eylül 1938 günü alınan bir kararla Hükümete geniş yetkiler verilmiştir. Buna göre, Hükümet kanun hükmünde kararname çıkartıp uygulayabilir hale gelmiştir. Hükümet programındaki önemli başlıklardan üçü şu şekildedir: Devletin güvenliği için gereklilik arz eden inzibat teşkilatının varlığı ve bu teşkilatın güçlü olması önceliklerdendir. Irk ve mezhep ayırt etmeksizin, komşu ülkelerle iyi münasebetler kurulacak, ekonomik durumun korunması doğrultusunda diğer ülkelerle anlaşmalar icra edilecektir. Ekonomik oluşumların desteklenecek ve hatta kurulacaktır.

Açıklanan hükümet programı özü itibarıyla Kemalist rejime oryante, laiklik ekseninde bir dünya ve devlet görüşü benimsemiş bir idarenin elinden çıkmıştır. Zaten Türkiye sürecin başından beri Hatay'daki idari yapıyı ve toplumsal zemini birleşme yönünde adım adım hazırlamıştır. Hükümet programının açıklanması da artık tüm bu hazırlık sürecinin yasal bir mahiyete büründüğünü göstermektedir.

2.5. Hatay Meclisinde Alınan Bazı Kararlar

2 Eylül 1938 tarihinde Hatay Meclisinin açıldığı gün, mecliste alınan kararla yeni devletin adı Hatay Devleti olarak ilan edilmiştir. Bununla birlikte devletin milli marşı olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin marşı kabul edilmiştir (Duman, 2016, s. 289; Tekin, 1986, s. 77). Yine aynı tarih itibarıyla Türkiye'deki devrimler de idari, politik ve ekonomik açıdan Türkiye ile uyum sağlamak için kabul edilmiştir. Kabul edilen bu devrimler arasında fesin kaldırılması ve şapkanın kabulü aşar vergisinin kaldırılması, Hatay'ın kendi pulunu basması gibi maddeler yer almıştır. Böylece Hatay'ın Türkiye ile birleşme iradesinde olduğu mesajı da en net biçimde verilmiştir. (Aydın & Akseki, 2018, s. 663).

Değişiklikler hayatın ve idarenin her alanını kapsamaktadır. Örneğin en önemli konulardan biri olan eğitimde de 27 Eylül 1938 tarihinde kabul edilen kararname ile daha önce lise öğrencilerinden alınan öğrenim ücreti kaldırılmış, Antakya lisesinin öğrenim süresi 12 yıl olmuş, adı Hatay Erkek Lisesi olarak değiştirilmiştir. Bu eğitim süresince öğrenciler, beş yıl ilkokul, üç yıl ortaokul ve dört yılda lise eğitimi olmuştur. Hatay Erkek Lisesinde o güne kadar zorunlu dersler ve bazı diğer dersleri Fransızca olarak okutulması durdurulmuş, Fransızca sadece yabancı dil dersi olarak kabul edilmiştir. Yine Arapça öğretim yapan okulların yenisi açılmaması fakat mevcut olanların da Arapça öğretime devam etmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan daha önce Fransız kuvvetlerinin bulunduğu İskenderun Kışlası'ndan Fransız birlikleri çıkartılarak yerine Türk Taburu yerleştirilmiştir. Türk askeri birliklerinin Alay Karargâhı Belen'den İskenderun'a taşınmıştır. 7 Ekim 1938'de İskenderun kaza haline dönüştürülmüş, Kırıkhan'a bağlı olan Belen, İskenderun'a bağlanmış ve burada bir sulh mahkemesi kurulmuştur. Ayrıca Hatay Devleti Meclisi'nin aldığı bir karar ile 23 Eylül 1938'de Yüksek Mahkeme Heyeti'nin kurulmuştur. (Tekin, 1998, ss. 132-133). Böylece Hatay Devleti Yüksek Mahkemelerinin kurulmasıyla, adli alanda yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve Hatay Devleti'nde faaliyet gösteren karma mahkemelerin varlığına son verilmiştir. Aynı gün 23 Eylül'de Hatay Devleti'nde ilk genel af ilan edilmiş ve Fransız güçleri tarafından tutuklanan kişiler serbest bırakılmıştır. (Sökmen, 1978, s. 61).

Türkiye 1936 tarihinden itibaren Hatay'la ilgili aktif politika izlemiş ve Avrupa'da patlak veren savaş tehdidinin de etkisiyle Hatay Devleti kurulmuştur. Buna karşılık Hatay Millet Meclisi ise tamamen TBMM'yi kendisine kılavuz edinerek çalışmalarına devam etmiştir. Bu bağlamda 16 Şubat 1939'da Hatay Devleti Millet Meclisinde 'Anavatan Yasalarının Hatay Yasası olarak kabul edilmesi' önerisi görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Yasadaki 'anavatan' sözcüğünden kasıt ise Türkiye'dir. Bu noktada Fransızlar da artık Türkiye ile aynı çizgide buluşmuş ve Türk nüfusun bölgedeki ağırlığı dolayısıyla Türkiye'deki kanunların ve idari esasların Hatay'da da aynı şekilde uygulanmasının normal olduğuna vurgu yapmışlardır. Fransızların bu düşünceleri Hatay'ın entegrasyonunun önünde artık Fransızların engel olmayacağı anlamı taşımaktadır. (Balcı, 2018, ss. 256-257).

Bütün bu kabul edilen kanunların neticede Hatay halkının Türkiye halkı ile kısa bir zamanda uyum sağlaması açısından çok önemli adımlar olduğunun bilinmesi gerekir. Bu noktada Hatay Millet Meclisi Türkiye-Hatay entegrasyonunun çok kısa zamanda gerçekleşmesi için para biriminden

bayramlara değin birçok alanda çalışma yaptı. Sümerbank 2 Nisan tarihinde Hatay’da yerli pazarı açma kararı aldı. Türkiye’de yürürlükte olan İcra ve İflas Kanunu 6 Nisan 1939 da Hatay Millet Meclisi tarafından aynen kabul edildi (Mursaoğlu, 2003, ss. 86-90).

Yine buna ilaveten Hatay Maliye Nezareti 28 şubat 1939’da aldığı bir kararla artık Hatay Devletinde maaşların Türk parası cinsinden odenmesi kararını almıştır. Dolayısıyla Hatay Devleti ve Türkiye arasında para birimi bakımından fark ortadan kalkmıştır. Ayrıca Hatay Millet Meclisi, 29 Nisan 1939’da Türkiye’de kutlanan dini ve milli bayramları da aynen kabul ederek kanunlaştırmıştır. Çıkartılan bu kanun kapsamında, Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve ocuk Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı, dini bayramlar ve yılbaşı tatili de Hatay Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir.

Ayrıca Suriye’ye olan ürün giriş-çıkışını denetim altında tutmak için Hatay gümrük yönetimi kurulmuştur. İşkenderun limanına giriş yapacak olan yabancı bandıralı gemilere de Hatay bandırası taşıma şartı getirilmiştir. Payas-İşkenderun demiryolu hattının Hatay Devletine devir işleminin yapılması için ayrıcalıklı şirketle müzakerelere başlanmıştır. Bir başka önemli karar ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının, Hatay’da şube aması olmuştur. Bütün bu yapılanlar Hatay’ın Suriye’ye ekonomik ve mali yönden bağlılığını tamamen ortadan kaldırmıştır.

2.6. Türkiye ile Hatay’ın Bütünleşme Kararı

Hatay’ın yeni idari ve politik yapısında Türkiye’nin örnek alınması önemli. Ancak münferit biçimde gerçekleşen düzenlemeler Türkiye’ye katılım için gereken uyumun sağlanması için yeterli değildir. Bu nedenle 16 şubat 1939 tarihinde toplanan Hatay Meclisi gündemin 1. maddesi olarak Türkiye Kanunlarının aynı şekilde Hatay Devletinin de Kanunu olarak kabul edilmesi önerisini görüşmüş, oturum sonunda bu öneri kabul edilmiştir. (Tekin, 2015, s. 406). Böylece hukuki, idari ve politik açıdan Hatay’ın Türkiye ile birleşmesinin önünde bir uyumsuzluk, bir engel kalmamıştır.

Öte yandan kanunların yürürlüğe konma tarihi ve kanunların veya mahalli icaplara uygun olmayanların, tamamen veya nispeten uygulanıp ya da uygulanmaması konusundaki karar verme yetkisi, hükümete bırakılmıştır. Yeni yürürlüğe konan her kanun aynı kanunla ilgili önceden yürürlükte olan kanun ise, yok hükmünde sayılmıştır. Bununla birlikte henüz uygulanması düşünülmeyen kanunlarda ise; askerlik, uluslararası taahhütlerle alakalı olanlar ve kadınlara seçim hakkı kanunlarıdır. Bu gelişmelere ilave

olarak Hatay Maliye teşkilatı 28 Şubat 1939'da yaptığı açıklamasında Mart ayından itibaren aylıkların Türk parası ile ödeneceğini duyurmuş, devletin yapacağı bütün ödemelerin Türk parası ile yapılması kararlaştırılmış, Hatay Millet Meclisinde oy birliği ile alınan kararla Türk parasının Hatay'ın resmi parası kabul edildiği ilan edilmiştir. Diğer taraftan Hatay'dan Türkiye'ye gelen mallarda %99 gümrük indirimi uygulanmaya başlanmıştır.

Hukuki ve idari çalışmalar yanında Hatay'ın Türkiye'ye katılımının gerçekleşmesi için Hatay halkının sosyal ve kültürel yönden sürece dahil edildiği birtakım entegrasyon çalışmaları da yapılmıştır. Bu amaçla faaliyetlerine ara verilen halk evleri yeniden açılmıştır. Ayrıca Hatay halkıyla iletişimin en kolay yolu olan gazetelerin tüm masrafları da bu dönemde Türkiye tarafından karşılanmıştır. Basının canlı tutulması son derece önemlidir; hem Hatay ve Türk devleti ile Hatay halkının iletişimi hem de politik olarak Türkiye'ye entegrasyonun da hem yaşanan olayların işlenmesi ve halka aktarılması hem kamuoyu yaratılması ve halkın yönlendirilmesi hem de Türkiye ile paralel bir ulusal bilinç yaratılması konularında basın önemli bir işleve sahiptir.

Diğer taraftan katılma sürecinde Türkiye, 1939 TBMM Seçimleri için Tayfur Sökmen'in ve Abdurrahman Melek'in Meclis'e milletvekili olarak girmesini sağlamıştır. Tayfur Sökmen Hatay Devleti'nin Cumhurbaşkanıdır. Dolayısıyla Hatay'ın Cumhurbaşkanının Türkiye'deki Meclis'e ve idari yapıya kanunlar çerçevesinde bağlanması Türkiye ile Hatay arasında da bir hiyerarşinin oluşmasında etkili olmuştur. Nitekim Sökmen'in şu sözleri de bu durumu vurgulamaktadır. "Ben Mustafa Kemal'in ve Milli Şef olan İnönü'nün buyruklarını uygulayan bir memurum".

2.7. Hatay'ın Türkiye'ye Katılışı ve Hatay Devleti'nin Sona Ermesi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesinin akabinde Hatay sorununu da barışçıl bir diplomasi sayesinde üç yıl gibi bir sürede çözüme kavuşturmayı başarmıştır. Bu iki diplomatik başarı yeni rejimin dünyada kendini kabul ettirmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak öte yandan Hatay Sorunu bölgedeki Kemalist rejim muhalifleri ve Araplar arasında bir konsolidasyon yaratırken Türk asıllılar ile Suriye kökenliler/taftarları arasında ise hem toplumlar hem de devletler düzeyinde bir ayrışma ve kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Ulus

devlet çağında “öteki”nin varlığına zorunlu olarak bağlı olduğundan Hatay sorunun da iki taraf birbirini en katı ve sert biçimde öteki pozisyonuna sabitlemiştir.

Nitekim Hatay’ın Türkiye ile bütünleşme hareketini engellemek için her türlü propaganda faaliyetlerini icra eden muhalifler, sürecin her aşamasında aktif olarak sahada yer almıştır. Bu anlamda gerek propaganda çalışmaları gerek provokasyonlar gerek basındaki haberler gerekse de kitle gösterileri ile Hatay’ın Türkiye’ye katılımını önlemeye çalışmışlardır. Hatta vaktiyle Hatay’ı terk eden bazı kaçak kişiler dahi Hatay’ın bağımsızlığından itibaren tekrar Hatay’a dönerek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu arada Suriye basınında da Hatay ile ilgili yazılar kaleme alınmış, ulusal bilinç oluşturulmaya, kamuoyu yaratılmaya çalışılmıştır. Öte yandan İskenderun bölgesinde yaşayan İtalyan uyruklu azınlık da Hatay’ın Türkiye’ye katılmaması için Suriye yanlısı faaliyetlere destek vermiştir. Bu gelişmeler karşısında Türkiye’ye katılım adımlarına yönelik kamuoyu desteğini artırmak isteyen Hatay Devleti ise, halkın refah düzeyini hükümet programına göre arttırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur (Savcı, 2007, s. 83). Böylece halkın hükümete ve onun katılım politikasına desteğini sürdürmesi amaçlanmıştır.

Hatay sorununun çözüme kavuşması esasında, II. Dünya Savaşı’nın yaklaşması neticesinde Avrupalı devletlerin müttefik arayışı dolayısıyla Fransa’nın Almanya’ya karşı Türkiye ile birlikte hareket etme isteği ile yakından alakalıdır. İşte Fransa’nın bu siyasi girişimi Hatay sorununun çözüme kavuşmasında oldukça etken olmuştur (Armağanoglu, 2005, s. 350). Çünkü Fransa bu dönemde hem Doğu Akdeniz de hem de Balkan coğrafyasında Türkiye ile birlikte dayanışma içerisinde olmak gibi bir düşüncesi vardır. Dolayısıyla Türkiye Fransa’nın bu durumunu görmüş ve atacağı adımlarda bunu bir pazarlık unsuru olarak hep dikkate almıştır. Nitekim Türkiye bundan sonuç da almış ve Fransa Türkiye’ye Eylül 1938 tarihinde resmen anlaşma önerisinde bulunmuştur. Almanya’nın Avrupa’da işgale girişmesi ile birlikte Fransa’nın içinde bulunduğu durumun giderek zorlaştığını anlayan Türkiye, Fransa ile ittifakın ancak Hatay sorununun çözüme kavuşmasıyla olacağını ileri sürmüş fakat Türkiye’nin bu önerisi kabul görmemiştir. Ancak Fransa bu noktada uzun süre direnememiş ve Türkiye’nin ittifakına yoğun biçimde ihtiyaç duyduğundan 1939 yılının başlarından itibaren Suriye’deki manda yönetimi ile Hatay sorununu birbirinden ayrı biçimde ele almaya başlamış ve bu gelişmeler ışığında Fransa’nın Ankara Büyükelçisi 1939’da bir rapor hazırlayarak Paris’e göndermiştir. Hazırlanan raporda; Türk idarecilerinden Hatay meselesinde herhangi bir

esneklik beklenmesinin doğru olmayacağı bu noktada Suriye'nin de Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmeyeceği, bu sebeplerden dolayı Türkiye'ye sınırların yeniden düzenlenmesi teklifinin yapılması yer almıştır. Raporda ayrıca ifade edilen hususlar üzerinde anlaşmaya varılırsa, Türkiye'nin Fransa ile bir ittifak yapmasının söz konusu olacağı belirtilmiştir. Bu rapordan sonra Fransa Hatay'ın bir bölümünün Türkiye'ye verilmesi teklifinde bulunmuş ancak Türk hükümeti Hatay'ın tamamının verilmesini, aksi halde bu önerinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (Dağıstanlı & Sofuoğlu, 2008, s. 99).

15 Mart 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve Almanya'nın 7 Nisan 1939 tarihinde Çekoslovakya'ya girmesiyle Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın eşiğine gelinmiştir. Arnavutluk'un İtalyanlar tarafından işgal edilmesi ise Türk-İngiliz ittifakı müzakerelerinin başlamasına sebep olmuştur. Bu gelişme üzerine Fransa da bu ittifaka dahil olmak istemiş ancak Hatay konusunun varlığı sebebiyle Türkiye Fransa'nın bu talebini veto etmiştir. Fransa daha sonra Hatay sorununun Türkiye'nin talebi yönünde çözümlenmesine onay verince ilişkiler düzelmiş ve Fransa da Türkiye ile İngiltere arasında imzalanmış olan ittifaka kabul edilmiştir. Türkiye ve Fransa 23 Haziran 1939'da Türk-İngiliz müşterek bildirisinin aynını Paris'te imzalarken, Ankara da ise Hatay sorununu bütünüyle çözen yani Hatay'ın Türkiye'ye katılımını içeren bir antlaşma taraflarca kabul edilmiştir.

Türkiye ve Fransa arasında imzalanan bu antlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Ankara Büyükelçisi Ren Masigly ise Fransa adına imzaladı. Hatay Devletinin sınırları bu antlaşmaya göre Milletler Cemiyetinin 19 Mayıs 1939 tarihinde belirlediği şekilde Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edildi. Kabul edilen bu antlaşmaya göre ayrıca Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterecek ve de içişlerine müdahalede bulunmayacaktı. Bir ay gibi bir sürede Fransa askeri birliklerini Hatay'dan çıkaracaktı. Ülke değişikliği nedeniyle de Hatay Devleti vatandaşları istedikleri uyruğu seçme hakkına sahip olacaktı (Soysal, 1989, s. 351).

Burada şunu ifade etmek gerekir ki, Türkiye daha Fransa ile Hatay'ın Türkiye'ye katılımı hususunda herhangi bir anlaşma yapmadan önce dahi Avrupa'daki gelişmeleri dikkate almış ve Fransa'nın Hatay konusunda Türkiye'nin isteklerini kabul edeceği ön görüşünde bulunmuştur. Nitekim süreç içerisinde gerek Türkiye gerekse de Hatay Devleti tarafından atılan entegrasyona yönelik adımlar bunun göstergesidir.

Sonuç itibarıyla Hatay'ın Türkiye'ye katılımı ile ilgili antlaşmaya göre, altı ay içerisinde Hatay halkından isteyen kişiler Suriye ve Lübnan vatandaşlığına geçebilecektir. Bu bağlamda Türk yetkilileri Hatay'da ikamet etmeye devam etmek

isteyen azınlıkların tüm haklardan Türkiye vatandaşları gibi aynı şekilde faydalanacaklarını açıkça ifade etmelerine karşın Ermeni azınlığı Antakya, Kırıkhan, İskenderun ve Beylan'dan göç etmiştir. Dolayısıyla azınlıklar anlaşmaya göre vatandaşlık seçme hakkını kullanarak daha çok Suriye ve Lübnan'a göç etmiş, bu göç olayından sonra Hatay Vilayeti nüfusu tahmini olarak 210.000 kişi dolayların gerilemiştir (Savcı, 2007, s. 87). Hatay Sorunun Hatay'ın Türkiye'ye katılımı ile çözümlenmesi toplumsal yapıda göçler nedeniyle yol açtığı sosyolojik ve psikolojik yaralar, Suriye ve Türkiye haklarını karşı karşıya getirmesi gibi nedenlerden dolayı ileride iki ülke arasında yaşanacak sorunlarda kendini hatırlatacak bir duygusal tetikleyici ve katalizör haline gelmesine yol açmıştır.

3. BÖLÜM:

HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILIŞININ TÜRKİYE İLE SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

3.1. Soğuk Savaş Döneminde Kutuplaşmaya Etkileri

Bilindiği üzere soğuk savaş dönemi kısaca iki süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde Batı Bloku ile Sovyetler birliğinin önderliğinde Doğu Bloku devletleri arasında 1947 yılından 1991 tarihine kadar süregelen hem uluslararası hem de siyasi ve askeri gerginlik sürecidir. Soğuk savaş dönemini farklı şekillerde tanımlamalar da olmuştur. Bu tanımlamalardan birisi şöyledir;

Soğuk Savaş konsepti 2. Dünya Harbi akabinde, kökeninde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında zuhur eden düşmanca ilişkileri ve ideolojik çatışmayı ifade etmek için kullanıldı. Burada geçen çatışma eylemi doğrudan karşılıklı askeri bir harekâtı değil, propaganda, ekonomik baskı ve silahlanma alanında ki bir rekabeti ve yarışı anlamına gelmektedir (Keskin, 2004, s. 536).

Soğuk Savaş tüm bir dünyanın içinde bulunduğu ilişkisel durumları ve gerilimleri tanımlarken burada bu tez kapsamında Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl cereyan ettiği ve Hatay Sorununun ilişkilerdeki yansımaları incelenecektir.

Suriye’de Fransızların 25 yıl süren manda yönetimi son bulunca 15 Nisan 1946 tarihinde Suriye bağımsızlığını ilan etmiştir. Suriye Devleti Fransızların manda yönetiminin sona ermesinin ardından Hatay’la ilgili 1937’de Türk-Fransız Antlaşmasını kabul etmediğini dolayısıyla Türkiye tarafından Hatay’ın kontrolünün hukuk dışı olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca bu dönemde Baas Partisi tarafından Türkiye’ye karşı yoğun bir propaganda yürütülmüş ve Suriye halkı da ulus devlet ilkesi çerçevesinde bir kamuoyu niteliği kazanmıştır. Dahası Baas Partisi bu sorunu bir noktada Suriye’de ulus bilinci yaratabilmek için işlevselleştirmiş ve gündemde tutmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Hatay Sorunun Suriye’nin ulus devlet olma çabalarının önemli bir bileşeni olduğunu ifade edilebilir. Bu bağlamda Hatay’ın Türkiye’ye katılımının her yıl dönümünde Baas Partisi tarafından protestolar düzenlenmiş, uluslararası düzeyde açıklamalar yapılmıştır. Dolayısıyla Türkiye, modernitenin gereği ulus bilincinin ihtiyaç duyduğu “öteki” olarak

belirginleşmiştir. Bu bağlamda Baas Partisi kesinlikle Hatay ile ilgili iddiasından taviz vermemiştir. Baas Partisi iktidara geldiğinde ise Hatay davasında Arap ülkelerinden Suriye'nin bu konuda desteklenmesi için talepte bulunmuştur.

Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye-Suriye ilişkileri Hatay noktasında yoğunlaşmış ve ikili ilişkilerde dikkate değer bir ilerleme olmamıştır. Suriye hükümeti 1950'den itibaren Hatay konusunu yeniden gündeme getirip genellikle iç politikaya yönelik olarak kullanmıştır. Bu doğrultuda Suriye'den Hatay'ın zorla alındığı iddiası hep gündemde tutulmuş ve bu yönde propaganda yapılmıştır. Buna paralel olarak Suriye, Türkiye ile olan sınırları kabul etmediğini ilan etmiş ve Hatay vilayeti resmi haritalarında Suriye topraklarının bir parçası göstermiştir.

Türkiye ve Suriye ilişkilerinde Soğuk Savaş dönemi irili ufaklı sorunların sürekli olarak gündemde olduğu bir dönemdir. Bu bağlamda özellikle Türkiye'nin ABD liderliğindeki Batı ittifakının parçası olması, Suriye'nin ise SSCB'nin başını çektiği Sosyalist karşı cephenin içerisinde yer alması, hali hazırda mevcut olan sorunların üzerine adeta bir mercek tutmuş ve çarpan etkisi yapmıştır. Türkiye bu noktada sadece Suriye ile değil, Batı yanlısı olarak değerlendirildiği için pek çok Arap ülkesi tarafından da dışlanmıştır. Bu durum özellikle Suriye ve Irak'ta Baas Partisi'nin iktidarı ele geçirmesi sonrası daha da belirginleşmiştir. Baas Partisinin Suriye'deki iktidarı Hafız Esad dönemini başlatmış ve bu partinin izlediği dış politika Türkiye-Suriye ilişkilerinin aynı şekilde problemlili bir şekilde devam etmesine yol açmıştır. Hafız Esad'ın izlediği politika esasen üç etmenin etkisinde şekillenmiştir. Bunlardan ilki elbette Soğuk Savaş'ın getirdiği kutuplaşmadır. SSCB ve ABD bloklarının etkisi bölge üzerindeki kutuplaştırmaya yönelik olmuştur. Bu nedenle Türkiye ve Suriye de taraf oldukları kutbun temsilcileri olarak sık sık karşı karşıya gelmiştir. İkinci etmen ulus devletleşme sürecidir. Suriye Türkiye'yi Hatay Sorunun da etkisi ile tarihsel “öteki”si olarak göstermiş ve kendi ulusal bilincinin oluşmasını sağlayacak tehdit unsuru olarak yorumlanmıştır. Üçüncü etmen ise doğrudan Baas Partisi'nin iktidar yapısıyla ilgilidir. Baas rejimi ülkedeki alevi kökenlilere yakın bir parti olarak ülkenin çok büyük bir çoğunluğunun temsil imkanını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle Türkiye gibi bir rakip hatta düşman Parti'nin iktidarının sürdürülebilir olması açısından da son derece önemlidir.

Diğer taraftan su sorunu ve bu sorunun Suriye tarafından tehdit unsuru olarak algılanması dolayısıyla Suriye başta PKK terör örgütünü ve bazı sol örgütleri destekleyerek hem Türkiye sınırları içindeki barajların yapımına engel olmaya çalışmış hem de Türkiye'yi her yönden yıpratmaya ve bölgede zayıflamasına yol açmaya çalışmıştır. Arap-İsrail savaşları ve Türkiye'nin kurulan İsrail Devletini tanıyan ilk Müslüman ülke olması, Suriye'nin ise kendisini Arap Birliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir ülke olarak konumlandırması ve Filistinlilerin haklarını savunması Türkiye'nin bölge insanı üzerindeki itibarını zedelemiştir.

Suriye'nin Sovyetler Birliğinin öncülüğündeki kutupta yer almasında Suriye'nin siyasi tercihinin de rolü elbette ki vardır. Bilindiği üzere Suriye de Baas Devriminden sonra darbe ve iktidara gelme uğraşları güçlü bir şekilde kendini gösterse de devrimin Suriye'nin istiklali sonrası siyasi tarihinde önemli bir yer teşkil ettiği yadsınamaz. Dolayısıyla devrim sonrası Suriye'nin siyasi tercihinin “sol” a yöneldiği açıkça ortadadır.

Bu durum ise Hafız Esad tarafından sosyalist politikaların Suriye’de ivedi şekilde uygulanmasını ve Sovyetler Birliği ile yakın iş birliğine gidilmesi, ayrıca 1966 tarihinde Hafız Esad’ın yeni bir darbe ile devletin ikinci adamı olma sonucunu doğurmuştur. Böylece Hafız Esad hem Genel Kurmay Başkanı hem de Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevini üstlenerek Suriye politikasında etkin bir role sahip (İbas, 2004, s. 50) olmuştur.

Suriye’de Şubat 1966’daki darbe sonrası tamamıyla Baas Partisi’nin Suriye koluna dayanan bir askeri rejim iktidara gelmiştir. Suriye Devleti, iki kutuplu dönemde hem askeri hem de ekonomik desteği, yanında yer aldığı Sovyetler Birliğinden almıştır. Bu yüzden soğuk savaş döneminde Türkiye-Suriye ilişkileri hiçbir zaman istenilen iyi bir seviyede olmamıştır. Bu süreçte Türkiye Sovyetler Birliğine karşı olan karşıt kutupta yer almıştır. Türkiye de Suriye de Hatay Sorunundan süre gelen karşılıklı pozisyonlarını ve iddialarını şemsiyesi altına girdikleri ittifakların pozisyonları ve güçleri ile desteklemiştir. Böylece arada zaten var olan kapanmamış sorunlar kamplaşmanın etkisiyle ideolojik bir hal almıştır (Turhan, 2012, s. 21).

Dahası Türkiye’de Demokrat Parti’nin Batı ittifakından yana kuvvetli bir tavır koyması ve 18 Şubat 1952 tarihinde NATO hedefinin gerçekleşmesi de bu ayrışmayı ve kutuplaşmayı daha da kalıcı bir hale getirmiştir. Ayrıca Türkiye bu dönemde edilgen Orta Doğu politikasını bırakıp etkin ve ikili ilişkileri daha da önemli görmeye başlamıştır. Türkiye’nin dış politikasındaki bu değişiklik aslında biraz da dış etkenlerin ya da İkinci

Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan küresel konjonktürün etkisiyle oluşmuştur. Türkiye'yi bölgede etkin bir politika izlemeye sevk eden temel faktör Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları karşısında hem Batı İttifakı'nın güvenlik öncelikleri hem de kendi güvenliğini sağlama arayışıdır. Zira Türkiye hem Akdeniz'in ve Orta Doğu petrollerinin güvenliği açısından ileri karakol rolü üstelenmiştir (Ayrancı, 2012, s 69). Bu bağlamda gerek Sovyetler Birliği gerekse de Suriye gibi Türkiye'nin çevresinde konuşlanmış ve Sovyetler Birliği destekli ülkelerden ciddi tehditler almıştır.

Diğer yandan Orta Doğu coğrafyasını en başta ABD ve Batılı devletler kendi denetimleri altında tutmak için bölgesel paktlar inşa ederek kendilerine yaklaştırma politikaları gütmüşlerdir. Çünkü bu coğrafya NATO tarafından ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel açıdan Sovyetler Birliği tehdidi altında olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Orta Doğu'da yer altı zenginliği yani bilhassa petrol rezervlerinin boyutu ve o dönemde petrolün önemi de söz konusu olduğunda coğrafyanın Batı için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ise,

Orta Doğuda Komünistlerin Arapları etkileri altına alarak ve bölgedeki petrol rezervlerini de denetimleri altına alarak NATO blokuna karşı büyük bir güç oluşturabilme ihtimalinin olduğuna vurgu yapmıştır. Böyle bir durumun ise NATO karşıtı olan Sovyet Bloğunun ekonomik güç dengesini bozacağı ayrıca bölgeden Avrupa'ya Asya'ya bağlayan yolların geçtiğini ve Süveyş Kanalı'na sahip olunan coğrafyanın önemli olduğu ABD Dışişleri Bakanı Dulles tarafından 1953 tarihinde deklere edilmiştir (Ayrancı, 2006, s. 74).

Bütün bu gelişmeler gösteriyor ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Orta Doğuya önem vermesi aynı zamanda Türkiye'nin de yararına olacağı düşüncesi Türk dış politikası olarak benimsenmiştir. Buradan hareketle Türkiye her fırsatta Orta Doğu coğrafyasında bir boşluğun olduğunu dile getirmiştir. Orta Doğu'nun Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına açık hedef teşkil ettiğini birçok kez dile getirmiş, ancak Suriye farklı kutupta yer aldığı için bu durum Suriye tarafından yeterince anlaşılmamıştır. Bu bağlamda hem Batının hem de Türkiye'nin Sovyetler Birliği açısından stratejik konuma sahip olan Suriye'yi kazanma çabaları olumlu bir sonuç vermemiştir.

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti İsrail Devletinin kurulması ve Filistin meselesinde de izlediği dış politika her ne kadar bu dönemde Arap devletlerinin izlediği politikaya yakın gözüксе de daha çok Batı eksenli bir dış politika uygulamak zorunda kalmıştır.

Arap devletleri ise Birleşmiş Milletler Filistin özel Komisyonunun Filistin topraklarının ikiye bölünmesi planına dolayısıyla iki ayrı Arap ve Yahudi devleti şeklinde bir yapının ortaya çıkmasına karşı durmuştur (Çağrı, 2004, s. 637). Ancak hem ABD hem de SSCB bölgenin Arap ve İsrail arasında paylaştırılmasını uygun gördüklerini açıklamışlardır. Ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan oylama neticesinde Filistin topraklarının Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılması karara bağlanmıştır. Sorunun bu şekilde cereyan etmesi karşısında Türkiye bağımsız bir Arap Filistin devletinin kurulması gerektiğini savunmuştur ve Türkiye Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yapılan oylamada on iki devletle birlikte hareket ederek ret oyu kullanmıştır. Türkiye bu süreçte Orta Doğu ve Filistin politikasını ana hatları ile Batı yanlısı bir politika biçiminde inşa etmiştir (Metin, 2004, ss. 3-7).

Daha sonra İsrail Devletinin kuruluşunu aynı günde Amerika Birleşik Devletleri ardından birkaç gün sonra SSCB ise tanımıştır. Toplam bir aylık süre içerisinde İsrail'in kuruluşunu dördü Batı ve beşi Doğu Bloğundan olan devletler resmen tanıdığı ilan etmiştir. İzleyen süreçte İsrail Devletinin kuruluşu Mayıs ayında Birleşmiş Milletler tarafından da kabul edilmiştir. Türkiye ise ilk etapta İsrail Devleti'ni tanımadı ve gelişmelerin seyrini bekledi. Devamında ise 28 Mart 1949 tarihinde İsrail Devleti'ni tanıyan ilk Müslüman ülke olarak tarihe geçmiştir (Metin, 2004, ss. 3-32).

Bu arada SSCB'nin Orta Doğu'da yayılcı girişimlerini önlemek maksadıyla ABD, SSCB'ye karşı bir çevreleme politikasına yönelerek ve ayrıca bölgesel paktlar oluşturulmasına da destek vererek SSCB'nin Orta Doğu'yu nüfuzu altına almasını önlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda ABD'nin desteğiyle kurulan Bağdat Paktı, SSCB'nin emperyalist Orta Doğu politikasına karşı oluşturulmuş lakin Türkiye'nin bilhassa Arap devletleriyle var olan ilişkilerini Irak hariç olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla Bağdat Paktı özellikle Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır arasında askeri ve savunma anlaşmalarının imzalanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Arap ülkelerinin tamamına hitaben 6 Mart 1955'de Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan müşterek bir deklarasyon yayınlayarak Arap devletlerinin askeri, siyasi ve ekonomik açıdan güçlenmesi için bir anlaşmanın yapılması gerektiğini ve Bağdat Paktı'na bu üç ülkenin de katılmaması kararını aldıklarını duyurmuştur. Bu arada Suriye Mısır'la yapılacak olan paktın asla Türkiye'nin de içinde yer aldığı Bağdat Paktı'na karşı kurulmayacağını ve Bağdat Paktı'nın da 'İsrail taraftarı görünüme' sahip olduğunu gerekçe göstererek Suriye'nin Bağdat Paktı'na katılmasının

mümkün olmadığını Türkiye'ye bildirmiştir. Bu noktadan hareketle Türkiye Bağdat Paktı'nın oluşturulması sonucunda hem İsrail hem de Irak dışındaki tüm Arap devletleriyle olan ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Bu noktada görünen şey, bölgede birbiriyle sorun yaşayan devletlerin Batı ve Doğu bloğu tarafından kendi içinde sahiplenildiğidir. Dolayısıyla Orta Doğu'da bölgenin mevcut fay hatları ile dünyayı ayıran fay hatları üstü üste binmiştir denebilir.

Türkiye-Suriye arasındaki ilişkiler 2. Dünya Harbinde sonra bilhassa 1954 tarihinden itibaren problemlili bir sürece girdi. Türkiye-Suriye ilişkilerinin kötüleşmesinin aslında 1946 tarihinde Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle başladığını kabul edersek ilişkilerin olumsuz bir şekilde devam etmesi de hiç de yadırganacak bir durum olmasa gerek. Bu bağlamda Türkiye-Suriye ilişkilerinin 1950'li yılların ortalarına değin birtakım sorunların ortaya çıkana dek, iki devlet arasındaki ilişkilerin kötü gitmesinin tek sebebi ekseri 1930'lar da zuhur eden Hatay probleminin neden olduğunu ifade etmek gerekir (Sever, 1997, s. 181).

Soğuk Savaş süreci ile birlikte başlayan yeni dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay sorunu haricinde başka problemlili alanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte Suriye, Türkiye'nin de taraf olduğu ve SSCB'ye karşı kurulan Bağdat Paktına üye olmayı ret ettiği gibi Nasır hareketi ile birlikte yükselen Batı karşıtı bir dış politikayı uygulamaya koymuştur. Suriye tercih ettiği bu politikaya paralel olarak Mısır'ın da baş aktörlüğünü yaptığı ve Bağdat Paktına karşı kurulan başka bir pakta üye olmuştur. Taraflar ayrıştıktan sonra bu gelişmelere paralel biçimde 1956 yılında Süveyş Kanalı Krizi'nin ortaya çıkması dolayısıyla Türkiye-Suriye ilişkileri daha da kötüye gitmiştir. Suriye bu noktada Batı'nın ileri karakolu olarak nitelendirdiği Türkiye'nin Hatay'da işgalci olduğunu, masa başı oyunları ile Hatay'ı Suriye'den kopardığını iddia etmiştir.

Bu dönem Suriye'nin 1956'da Süveyş Krizinin devam ettiği bir süreçte SSCB ile ivedi bir şekilde yakınlaşan bir dış politikayı izlediğini söylemek mümkündür. Bu durumun Suriye'nin iç siyasetinde de etkili olduğu söylenebilir. Suriye ordusunun önemli kademelerinde birtakım tasfiyelere gidilmesi ve komünist eğilimli Albay Afif Bızrı'nın Genel Kurmay Başkanlığına getirilmesi ile birlikte Arap milliyetçilerinin ve SSCB'ye yakın sol kesimin devletin idaresinde etkili hale geldiği belirtilebilir.

Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin güney sınırında yer alan ve Batı Blok'u karşıtı olan Suriye ile yeni bir sorunun yani 1957 krizinin yaşanmasına sebep olmuştur. İngiltere ve Fransa Süveyş Krizinin patlak vermesinin akabinde Orta Doğu'dan çıkmış, yerlerini

Amerikan Devleti doldurmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, bir önceki dönem uyguladığı izolasyonist Truman doktrinine yerine bu kez Orta Doğu coğrafyasında varlığını hissettirecek olan Eisenhower doktrininin tercih etmiştir. Böylece Orta Doğu Soğuk Savaş'ın tüm etkisiyle hissedildiği gergin bir bölge haline gelmiştir. 1957'de yaşanan Suriye krizi işte bu dönemin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Suriye'de gerek Soğuk Savaş'ın etkisi gerekse de Türkiye ile yaşanan Soğuk Savaş etkisindeki gerilimler neticesinde Batı karşıtlığı alabildiğine artmıştır. Yine Soğuk Savaş'ın gidişatı içerisinde Suriye Temmuz 1956 tarihinde Sovyetler Birliği ile birtakım antlaşmalar imzalamıştır. Suriye ile SSCB arasında yapılan bu antlaşmaların açıklanması sonucu ise 1957 Suriye krizi ortaya çıkmıştır. Suriye ile SSCB arasında gerçekleşen bu antlaşmaya göre Sovyetler Birliği ekonomik ve askeri yardımı kapsayan 500 milyon dolarlık bir yardım paketi vaat etmiştir. (Armaoğlu, 2018, s. 507).

Amerika Birleşik Devletleri ise gelişmeleri yakından takip etmiş, Sovyetler Birliğinin Suriye'ye yoğun bir şekilde silah sevkiyatının olduğunu bu yüzden Türkiye'ye de silah yardımı yapılacağını açıklamıştır. Soğuk Savaş sürekli bir denge arayışı üzerine kurulmuştur. Bu nedenle Suriye'ye yapılan silah sevkiyatı dengeleri bozmuş, Amerikan hükümeti de dengeyi tekrar oluşturmak için bölgedeki müttefiki olan Türkiye'ye yardım kararı almıştır. Ancak bununla birlikte yapılan yardım Suriye'ye herhangi bir askeri müdahalenin de yapılacağı anlamına da gelmemektedir. Bu nokta önemlidir zira Amerikan yardımı sonrası Türkiye Suriye hududuna asker konuşlandırmıştır. Görüldüğü gibi Soğuk Savaş'ın bölgede etkili olma biçimi yeni sorunlar yaratmaktan ziyade mevcut sorunlar üzerinde SSCB ve ABD'nin güçleri dolayısıyla çarpan etkisi yapmaktır. Bu nedenle bugün dahi Türkiye ile Suriye arasında yaşanan ve uluslararası politikaya da konu olan sorunların kökü ve sınırı esasen hep iki ülkenin kendi arasındaki tarihsel sorunlardır.

3.2. Sınır Aşan Sular Sorununa Etkileri

Su ve terör sorununa değinmeden önce suyun stratejik bir materyal olduğu konusu üzerinde durmak gerekir. Doğada ki su kaynakları, içinde bulunduğumuz 21.yüzyılda bilhassa Ortadoğu'da savaşırlara dahi sebep olabilecek bir önem arz etmektedir. Suyun ülkeler arası sorunların çıkmasına sebep olmasına ise hatalı su kullanımı, hızlı artan nüfus ve bölgenin kurak olması gibi etkenleri sayabiliriz. Bu bağlamda birçok devletin su sorunuyla ilgili dünya veya bölge çapında çeşitli planlar yapıyor.

Türkiye su kaynakları açısından kendine yetebilen bir ülke konumundadır. Ancak başta güney komşu devletler olmak üzere Ortadoğu devletlerinin tamamı ciddi anlamda su sıkıntısı çekiyor olması tüm dikkatlerin Türkiye'ye çevrilmesine sebep olmaktadır. Bu noktadan hareketle Fırat ve Dicle nehirlerinin Türkiye topraklarından çıkıyor olması, Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasındaki su sorununun odağında olmasına vesile olmaktadır (Şimşek, 2005, s. 109).

Genel anlamda daha çok Ortadoğu ve Afrika devletleri su sıkıntısına maruz kalmaktadır. Buna karşın aynı ülkeler yeraltı ve yer üstü kaynaklarının zenginliği ile de ön plana çıkmaktadır. Bu durum Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin bire bir ilişkilerinde diğer üçüncü bir ülke müdahil olarak çözülebilecek birçok sorununda çözülmez bir hale gelmesine vesile olmaktadır. Su sorunu da girift yani çözülebilmesi açısından karmaşık bir yapıdadır. Aslında basit bir şekilde çözülebilecek olan sorunlar bile bu nedenle daha da bir karmaşık hale bürünmektedir. Türkiye-Suriye arasındaki su problemi irdelendiğinde iki ülke dışındaki aktörlerin sorunun çözümünü olumsuz etkiledikleri yadsınamaz. Bu bağlamda su sorunu sadece tek başına bir sorun değil aslında su meselesi çok daha geniş boyutu olan ve geniş bir perspektiften bakılması gereken bir konudur.

Birleşmiş Milletlere bağlı olarak çalışan Çevre Programı (UNEP) birimi yayınladığı bir raporda dünyada birçok yerde su sıkıntısının olduğunu ve dünya su potansiyelinin gelecekte ortaya çıkacak olan su talebini karşılamakta yetersiz kalacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla bazı bölgelerde suyun yetersiz olması hasebiyle gıda üretiminde de ciddi sorunların yaşanabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu noktadan hareketle dünya nüfusunun ileriki yıllarda daha da artacağı düşünülürse, buna paralel olarak gıdaya olan ihtiyacın da artacağı söylenebilir. Böylece artan bu gıda ihtiyacını elde etmek için de daha fazla tarım alanının sulanması gerekecektir. Bu ise daha fazla su kaynağına ihtiyacın olması anlamına gelmektedir. Suyun önemi hakkında araştırma yapan uzmanlara göre 21. yy.'ın ilk yarısında su yetersizliği olmayacak diye ön görüde bulunanların aksine suyun yetersizliği sebebiyle mevcut su kaynaklarının ihtiyaca cevap veremeyeceği ve bu yüzden "su savaşları" olacağı kanaatini taşımaktadırlar. Devletler arasında meydana gelen silahlı çatışmaların birçok nedeni vardır ve su sorunu da bu çıkan çatışmalara neden olan faktörlerden biri durumundadır. Bu noktadan hareketle Türkiye-Suriye arasındaki su sorununa bakıldığında yukarıdaki açıklamalara uygunluk söz konusudur.

Fırat ve Dicle havzası içerisinde olan devletler arasında yer alan Suriye su kaynakları yönünden en az potansiyele sahip bir ülkedir. Fırat nehri ve kolları, Dicle nehri, Asi nehri ve kolları, Awaj, Kuveik, Yarmuk ve Akdeniz kıyı suları Suriye'nin yer üstü su kaynaklarını teşkil etmektedir. İsimleri zikredilen tüm bu yer üstü su kaynaklarının toplam hacmi 30.489 m³ civarındadır. Fırat Nehrinin, Suriye'nin yer üstü su kaynaklarının toplamı içerisinde %89'luk bir payı vardır. İki ülke için de oldukça önemli olan bu nehrin kullanım biçimi iki ülke arasında bir protokol ile kayıt altına alınmıştır. "Türkiye ile Suriye arasında 1987 yılında imzalanan protokole göre Fırat Nehrinden Türkiye saniyede 500 m³ olacak şekilde 15,75 milyar m³ suyu yıllık olarak bırakmayı taahhüt" (Oğuzay, 2009, s. 37) etmiştir. Ayrıca Türkiye, Irak ile de 1990 yılında anlaşma imzalamış ve bu anlaşmaya göre de Suriye'ye bırakılan su miktarının Fırat nehrinden %58 oranında Irak'a bırakmayı taahhüt etmiştir. Fırat Nehrinin su kapasitesinin geri kalan kısmını ise Türkiye kendi ihtiyacı için kullanmaktadır. Fırat Nehri üzerine Suriye tarafından kurulan barajların toplam hacmi ise 14 milyar m³ kapasitededir.

Suriye'de su en çok tarımsal alanlarda kullanılmaktadır. Çünkü Suriye'nin iktisadi durumu daha çok tarımsal faaliyetlere dayanmakta olup, tarımsal alanının kendine yetecek düzeyde olması nedeniyle hem suya olan ihtiyacı çok fazla hem de suyu daha çok tarımsal alanlarda kullanmaktadır. Suriye'de kullanılan suyun %87'si tarımsal, %9'u evsel ve %4 oranında sanayide tüketilmektedir. Ekilebilir tarım alanı Suriye'de toplam 5,5 milyon hektar ve bu rakam Suriye toprağının toplam %30'na takabül etmektedir. Suriye'de tarım arazisinin sulanması %63 oranında Fırat nehrinden, %17'si ise Asi nehrinden gerçekleşmektedir. 1985 yılında Suriye'de sulanan tarım arazisi 650 bin hektardır. Suriye-Lübnan arasında 1987 yılında Asi nehrinin sularının tahsisıyla alakalı bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya binaen Suriye'ye 335 milyon m³/yıl ve Lübnan'a ise 80 milyon m³/yıl su verilecektir.

Diğer taraftan 1967 yılında İsrail-Suriye arasında çıkan savaş neticesinde Golan Tepeleri İsrail tarafından işgal edilmiştir. Dolayısıyla İsrail-Suriye arasında başlayan sorunlar sadece iki devlet arasında güvenlik stratejisi sorununun çıkmasına değil iki devlet için de önemli sayılabilecek su sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İsrail su kaynakları bakımından kendisi için çok önemli ve zengin su kaynağına sahip olan Golan Tepelerini hiçbir zaman terk etmeye yanaşmamış ve geri çekilmeyi asla

onaylamamıştır. Bu bağlamda Suriye'ye ait olan Golan Tepelerini işgal eden İsrail devleti, sahip olduğu askeri gücünde etkisiyle Golan Tepelerini hâkimiyeti altında tutmaya devam etmektedir.

Suriye'nin su kapasitesine bakıldığında kendi su ihtiyacını karşılayabilecek durumda olmadığı bilinmektedir. Ayrıca Suriye devleti, İsrail gibi deniz suyundan temiz su temin etme gibi bir teknolojiye sahip bir ülke değildir. Dolayısıyla Suriye daha çok yeraltı kaynaklarından su elde etme projeleri ile su tedarik etmektedir. Suriye elde ettiği yeraltı suları ile ancak içme suyunu karşılamakta fakat tarım arazilerini sulamak için elde edilen su miktarı yeterli değildir. İşte Suriye bu minvalde gerekli su tedariki için projeler icra etmektedir. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu da hayata geçirdiği GAP projesi gibi hidroelektrik ve sulama projelerinin uygulanmaya konması ile birlikte Suriye'nin su konusundaki endişesi daha da artmıştır. Suriye, gelişen bu durum neticesinde Fırat nehrinden faydalanma oranının %40 civarında azalacağı kaygısını taşımaktadır. Türkiye su konusunda Suriye'nin olumsuz tavrının aksine kendi projelerini hayata geçirmiş ve su taksimatında her zaman sınır aşan su kaynakları konusunda ihtiyatlı ve adaletli oldu. Elindeki su kaynakları imkânını Türkiye hiçbir zaman özellikle sınır komşu devletlere bir koz olarak kullanma niyeti ve politikası gütmemiştir.

Türkiye ile Suriye arasında su sorunu 1970'li yıllarda Türkiye'nin baraj yapımına başlamasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır (Gündoğdu, 2011, s. 55). Su sorununun Türkiye-Suriye arasında önemli bir sorun haline gelmesi, 1974 yılında Türkiye'nin Keban Barajının yapımına başlamasıyla birlikte başlamıştır. Esas itibarıyla su sorunu hem Keban Barajının hem de Karakaya Barajının faaliyete geçmesiyle su sorunu iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasında önemli bir hal almıştır. Bu noktadan hareketle su sorunu iki devlet arasında sadece tek başına bir problem olmaktan daha çok güvenlik ve stratejik ile iç içe geçmiş karmaşık bir hale bürünmüştür. Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) faaliyete geçmesiyle Türkiye'ye hem enerji üretiminde hem de tarım sulama yönünden büyük bir getirisi olacağı öngörülmüştür. Gerek Türkiye'nin su üzerindeki kontrolünün bu projeler ile artacak olması gerekse de Türkiye'nin bu projeler sayesinde kalkınmasını hızlandıracak olması hem Suriye'yi hem de bölgesel küresel ölçekteki rakip güçleri rahatsız etmiştir. Bunun üzerine başta Suriye olmak üzere PKK terör örgütüne desteğini artırmış ve örgüt Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinde terör faaliyetlerini daha da arttırmıştır. Atatürk Barajının açılışının yapıldığı tarihte 22 Temmuz 1992 de PKK terör

örgütü Cizre’de bir saldırı olayı gerçekleştirmiştir. PKK terör örgütünün Türkiye’ye sınırları olan ülkelerden kolaylıkla giriş-çıkış yapması ve terör eylemlerini Türkiye’ye yönelik gerçekleştirmesi, terör ve su sorununun birbiriyle bağlantılı olduğuna ilişkin önemli bir göstergedir. Burada önemli hususlardan bir diğeri ise PKK’nın yalnızca Suriye’den değil, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere bölgesel güçler veya Batılı devletlerden de siyasi ve askeri destek görmesidir. Zira su sorunu Orta Doğu’da dengeleri hızlı ve yapısal biçimde değiştirebilecek bir sorundur. Bu sorunun kaynak ülke olarak Türkiye’nin istediğine yakın bir biçimde çözümlenmesi bölgedeki güç dengelerini değiştirecek bir kaldırarak etkisi yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin özellikle sınır aşan sulara yönelik izlediği politikalar sürekli olarak uluslararası politikanın öncelikli ilgi alanlarından biri olmuştur.

Fırat ve Dicle nehirlerinin paylaşılması hususunda Türkiye’yi zor duruma sokarak Suriye kendi isteklerini kabul ettirme yoluna da başvurmuştur. Suriye yönetimi Hafız Esad döneminde Türkiye sınırları içerisinde doğan Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası sular olduğunu ileri sürerek bu suların kaynağında paylaşılması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Suriye yönetiminin kendi siyasasını hayata geçirebilmek için yalnızca PKK’ya değil uluslararası hukuka ve uluslararası örgütlere başvurduğu da görülmektedir. Öte yandan 1970’li yıllarda Türkiye’ye karşı eylemlerde bulunan yasa dışı terör örgütü olan Ermeni Terör Örgütü (ASALA)’ya da Suriye yönetimi bizzat destek olmuştur. Bugün ise PKK terör örgütü ve uzantılarına halen destek vermektedir.

Ancak elbette su sorunu da tarihsel husumete binan gelişim göstermektedir. Hatay Sorunu bu noktada Suriye’nin Türkiye ile iki düşman kamp altında birbirlerine karşı güvenlik tehdidi haline gelmelerinin en önemli sebeplerinden biridir. Suriye ile Türkiye birbiri ile yaşadıkları her sorunda karşılıklı itham ve suçlamalar Hatay Sorununda iki ülkenin birbirlerine yönelttiği suçlamalara kadar götürülmektedir. Bu bağlamda Hafız Esad yönetiminin 1970’li yıllardan itibaren terör örgütlerini desteklemesinin sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkün;

- Hatay sorununun 1939 tarihinde Türkiye’nin lehine çözümlenmesi ve Suriye’nin Hatay’ı kendi toprağı olarak görmesi dolayısıyla geri almak istemesi.
- Suriye dahil tüm Arap ülkelerinin İsrail’e karşı olan tutumuna karşılık Türkiye’nin İsrail devletiyle olan yakın ilişkisi.

- Türkiye'nin Barış Suyu Projesinin İsrail'in yararının düşünülerek yapılması istenen bir proje olduğu fikri. Ayrıca Suriye'nin 1948'de İsrail'in kurulmasıyla başlayan savaş durumunun süre gelmesi. Bu anlamda İsrail'in su sıkıntısı olan bir ülke konumunda olması sebebiyle İsrail-Türkiye yakınlaşmasına bağlı olarak farklı ittifakların da ortaya çıkma riskidir.

Yukarıda sayılan gerekçelere dayanılarak Hafız Esad döneminde Suriye yönetimi tarafından 1990 yılından itibaren terör örgütüne verilen destek artmıştır. PKK terör örgütünün Suriye'deki faaliyetleri, dönemin Türk yetkilileri tarafından Suriye hükümetine birçok kez iletilmiştir. Bütün bu gelişmelerden sonra 1986 yılında Suriye başbakanı Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Akabinde ise 1987 tarihinde Başbakan Turgut Özal Suriye'ye yaptığı ziyaret sonucunda üst düzey müzakereler gerçekleştirilmiştir. Bu müzakere onucunda Türkiye-Suriye arasında "Ekonomik İş Birliği Protokolü" imzalanmıştır. İmzalanan protokole göre Türkiye Fırat nehrinden en az 500 m³/saniye de su bırakılacağını taahhüt ederek, Fırat nehri ile ilgili ilk yasal düzenlemeyi de yapmıştır. Aynı ziyaret çerçevesinde Türkiye-Suriye arasında bir de güvenlik protokolü imzalanmıştır. Güvenlik Protokolüne göre PKK terör örgütünün Lübnan'da Beka Vadisindeki üstlerinin ve Suriye topraklarındaki tüm faaliyetlerinin kontrol altına alınması kabul edilmiştir.

Türkiye'nin GAP projesini uygulamaya sokması dolayısıyla Fırat ve Dicle Nehri sularının üzerinde barajlar inşa etmesi, Suriye'nin de aynı tarihlerde önemli su kaynağı olan Fırat nehri üzerinde projeler gerçekleştirmeye çalışması, Suriye'nin gıda güvenliği kaygısı ve Suriye hükümetinin su sorununu teknik bir mesele olmaktan çıkartıp dolayısıyla Arap milliyetçiliğinin konusu haline getirmesi, Türkiye-Suriye ilişkilerinin güvensiz ve iş birliğinden yoksun ayrıca gergin, olumsuz gelişmesine neden olmuştur. Hatay Sorununun konuya dahil olması da zaten bu son noktada, Arap milliyetçiliği bağlamında olmuştur. İki ülke arasında milliyetçiliğin karşılıklı rekabet yerine tarihsel düşmanlıklar üzerine inşa edilerek hesaplaşma, ödeşme, aşağıda kalmama gibi içgüdüsel siyasal refleksler üzerine inşa edilmesi konsolidasyonu ve iktidarın halk tarafından desteklenmesini sağlayan hızlı ve basit bir çözüm yolu olmuştur. Bu anlamda Suriye GAP'ın faaliyete geçmesiyle su sorununu uluslararası platformlarda da gündeme getirmeye başlamıştır. Bu önemlidir zira su hayati bir kaynaktır ve bir halkın hayatta kalmasını sağlayan kaynakların kısıtlanması hayat hakkının gaspı bağlamında son derece

ciddi iddiaları ve yaptırımları da beraberinde getirebilir. Bu amaçla Orta Doğu ülkelerini de su sorununa dahil etmeye çalışarak Suriye kendi pozisyonunu güçlendirmeye gayret göstermiştir.

Sonuç olarak Suriye'nin terörü de bir enstrüman olarak dahil ettiği politikası iki ülkeyi neredeyse savaşıma noktasına getirmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Mısır'ın iki ülke arasındaki bu gerginliğin sona erdirilmesi için arabuluculuk yapması neticesinde antlaşmaya varılmıştır. Böylece Türkiye-Suriye arasında 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı ile iki devlet arasında var olan güvenlik sorunu ile ilgili ilişkiler düzelmeye başlamıştır. Adana Mutabakatıyla Abdullah Öcalan Suriye topraklarından çıkarılmış ve PKK terör örgütüne Suriye'nin topraklarını da açarak verdiği aktif destek kesilmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında iktisadi, teknik iş birliği ve çeşitli antlaşmalarla iki ülke ilişkileri daha da ileri bir seviyeye taşınmıştır. Dolayısıyla Türkiye-Suriye yakınlaşması neticesinde her iki ülkenin de uzun yıllar boyunca birlikte icra edemedikleri sınır aşan suların kullanımına dair iş birliği, iki devletin iyi münasebetleri, değişen bölge dengeleri, ortak çıkar algıları ile gerçekleşme sürecine girmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin bu evrede olumlu gelişmesine bir örnek verecek olursak, 6 Şubat 2011 Asi Dostluk Barajının temelini atılması iyi bir örnek teşkil eder. Asi Dostluk Barajı projesi aynı zamanda diğer tüm bölge suları içinde bir iş birliği yapılabileceği olasılığını da artırmıştır. Suriye ve Türkiye ilişkilerinde sınırı aşan sular konusu geçmişten günümüze değin önemini korumaktadır. Türkiye-Suriye ilişkilerinde ve Ortadoğu'nun denge değişimleri açısından doğrudan ilişkili olan Türkiye ve Suriye'nin kıyıdaş olduğu su kaynakları Türkiye-Suriye ilişkilerinin şekillenmesini doğrudan etkileyen bir faktördür. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklıklar sebebiyle iki devletin ortak planladığı Asi Dostluk Barajı planına Türkiye tarafından devam edilse de süreç bölgedeki durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Daha önce de vurgulandığı gibi Türkiye-Suriye arasındaki münasebet Fırat-Dicle Havzası sularına dair politikalarla doğrudan alakalıdır. Bu perspektifle Türkiye-Suriye ilişkileri şimdiye kadar inişli çıkışlı olmasına rağmen Türkiye uluslararası alanda yaşayacağı çok ciddi sorunları da dikkate alarak suyu hiçbir zaman politik bir silah olarak kullanmamıştır.

3.3. Terör Sorununa Etkileri

Su sorunu özellikle Hafız Esad döneminde değişik bir boyut kazandı ve teröre destek vererek Türkiye’yi baskı altına almak isteyen bir politikayı benimseyen Hafız Esad yönetimi terör sorununu ortaya çıkartarak bunu bir koz olarak kullanmaya başladı. Bu noktada Esad yönetimi başta PKK terör örgütüne, Ermeni örgütü ASALA’ya ve Türkiye’de gerçekleşen 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra çareyi yurt dışına kaçmakta gören sol görüşlü gruplara hem maddi hem de lojistik destek verdi. PKK terör örgütünün ilk eylemi Ağustos 1984 tarihinde gerçekleşti. Dolayısıyla Türkiye bu terör olaylarının başlamasıyla birlikte su sorununun terör sorunuyla bir bağlantısının olduğunu sıkça dillendirmeye başladı. Artık açıkça görüldü ki Suriye hükümeti su sorununu PKK terör örgütü aracılığıyla çözmek istiyor.

Türkiye-Suriye arasındaki su sorununa bir başka açıdan bakacak olursak 1987 tarihinden önce Türkiye-Suriye arasında imzalanan ekonomik ve iş birliği antlaşmasına göre hem Fırat nehri ile ilgili maddelerin yer alması ayrıca güvenlik antlaşmasının da taraflarca kabul edilme ve PKK terör örgütüne Suriye’nin desteğinin sona ermesinin taahhüt edilmesi, aslında su ve terörün (güvenlik) birbiriyle bağlantısının olduğunun bir ispatı niteliğindedir (Kodaman, 2007, ss. 77-78).

Türkiye-Suriye ilişkilerinin tarihsel seyrine baktığımızda bariz bir şekilde Hatay’ın Türkiye topraklarına katılmasıyla kötüleşmeye başladığını ve ardından her iki devletinde farklı kutuplarda yer almasıyla birbirlerini karşılıklı tehdit unsuru olarak algıladığının haricinde su kaynaklarının paylaşılması hususunda problemlerin yaşanması bütün bu sorunların üzerine bir de terör sorununun ortaya çıktığını anlıyoruz. Bu noktada şunu da söylemekte yarar var, Suriye’nin PKK terör örgütüne tek başına destek çıkmadığı ve aynı kupta yer alan SSCB de Suriye ile birlikte hareket ettiğini ifade etmek gerekir.

Sonuç olarak Türkiye-Suriye ilişkilerinde üç temel sorunun olduğunu ve bu sorunlardan ikisinin, Hatay ve Terör örgütleri sorunlarının her iki devletinde kendine özgü bulunduğu şartlar itibarıyla oluştuğunu su sorununun ise kökeninde yaşamsal bir faktör olarak ortaya çıktığını ifade etmek gerekir. Suriye yönetimi tarafından hem “Hatay” hem de “Terör” sorunu özellikle siyasi gelişmelere paralel olarak sık sık gündeme getirilip ve destek gördü. Bu süreçte Suriye’de iktidarda yer alan Hafız Esad, Hatay sorununu her zaman gündemde tutup ayrıca kendi parti programında ağırlıklı olarak yer verdi. Ancak daha sonra Hafız Esad’ın ölümü ve yerine oğlu Beşir Esad’ın geçmesiyle Türkiye-Suriye ilişkilerinin nispeten düzelmesine yol açtı. Bu bağlamda oğul Beşir Esad baba Hafız Esad’a göre daha rasyonel ve ılımlı bir kişiliğinin olduğu kanının varlığından bahsetmek yerinde olacaktır. İki ülke arasındaki ilişkilerin biraz daha

düzelmesine paralel olarak artık olumlu bir ilişki sürecine girilmiş ve Hatay sorunu giderek Suriye gündemindeki sıcaklığını kaybetme noktasına gelmiş dahası siyasetçiler, bürokratlar ve Suriye toplumu eskisi kadar çok fazla söz etmez duruma geldi. Diğer bir sorun olan Suriye'nin teröre verdiği destek konusu da Türkiye-Suriye arasında 20 Ekim 1998 de imzalanan Adana Mutabakatı akabinde yaşanan gelişmeler sonucunda günümüzde Türkiye-Suriye ilişkileri açısından önemini yitirdi. Türkiye-Suriye arasında yaşanan “Su” sorunu meselesi ise yaşamsal bir konu olduğundan dolayı suyun giderek artan önemine binaen paylaşımı da gelecekte iki ülke ilişkilerinin olumlu-olumsuz şekillenmesinde başlıca etken olacağı yadsınamaz.

3.4. Suriyeli Sığınmacılar Sorununa Etkileri

Suriyeli sığınmacılar konusu Türkiye'nin özellikle son yıllardaki en önemli meselelerinden biri durumundadır. Öncelikle sığınmacılar konusunun daha iyi anlaşılması veya özümsemesi bakımından sığınmacı ve mülteciliğin ne anlama geldiğini tanımlamak gerekir. Genellikle mülteci, sığınmacı veya göçmen terimleri birçok yerde birbirinin yerine, aynı anlamı vurgulamak için kullanılmaktadır. Tabii ki bu kullanım şekli doğru değildir. Çünkü uluslararası hukuka göre mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramları farklı şekilde ifade edilmektedir.

Mülteci; ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri sebebiyle zulüm göreceği konusunda haklı olarak bir endişe taşıyan dolayısıyla ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye giden ve bu yüzden geri dönmek istemeyen veya dönmeyen kişiler olarak tanımlanır. Sığınmacı ise; uluslararası sığınma talebinde bulunan ancak henüz resmi olarak mülteci statüsüne kabul başvuruları gerçekleşmeyen kişilerdir. Sığınmacılar sığınma taleplerini herhangi bir devlete ya da BM Yüksek Komiserliğine yaparlar. Bu bağlamda göçmen kavramı is; maddi veya sosyal durumlarını daha iyi bir seviyeye getirmek amacıyla hem kendilerinin hem de ailelerinin çalışma hayatı ve eğitim koşullarının daha iyi olacağı beklentisiyle bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek gayesiyle göç eden kişidir.

Türkiye de göçmenlerin durumu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yer alan düzenlemeye göre Avrupa kıtasından gelen kişiler mülteci olarak kabul edilmekte ancak Avrupa dışından gelenlere ise mülteci statüsü verilmiyor sadece üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye dek şartlı mülteci olarak Türkiye de geçici olarak kalmasına

müsaade edilmektedir. Bu noktadan hareketle Suriye’den Türkiye’ye gelen kişilerin statüsü “Geçici Koruma” şeklindedir. Dolayısıyla Suriye’den gelen bu kişiler bireysel olarak şartlı mülteci olmak için başvuruda bulunamazlar. “Diğer yandan Türkiye’de bulunan Suriyeliler Uluslararası Af Örgütü tarafından mülteci statüsünde değerlendirilmektedir. Tabii ki bu durum Türkiye’nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla” (Palacıoğlu, 2018, s. 10) bağdaşmamaktadır. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, sığınmacı ve mülteci ayrı kategorilerdir ve hukuki hakları da buna göre tanımlanmıştır.

Suriyeli mülteciler sorununun tarihsel gelişimini irdelediğimizde başlangıçta 2010 senesinde Ortadoğu da zuhur eden isyanlar daha sonra Suriye’ye 15 Mart 2011’de sıçramıştır. Suriye de olaylar başlangıçta demokratik hakların talebi şeklinde başladı ve daha sonra küresel güçlerinde etkisiyle olaylar büyüyerek halkın silahlı çatışmasına evrilmiştir. Suriye rejimine bağlı ordu ise bu direnişi bastırmak ve ülke bütünlüğünü sağlamak amacıyla harekete geçmiştir. Ancak rejime bağlı ordunun bu girişimi başarısız olmuş ve olaylar daha da büyüyerek Suriye de bir iç savaş haline dönüşmüştür. Devamda ise Suriye’de iç çatışmaların giderek yoğunlaşmış ve 2011 yılında Türkiye Suriyelilere açık kapı politikası uygulayarak ‘geçici koruma rejimi’ kapsamında ev sahipliği yapmaya başlamıştır (Öner & Gülfer, 2014, s. 44). 13 Mart 2017 tarihinde Suriye İnsan Hakları Kurulu verilerine göre iç savaştan dolayı Suriye de 96 bin kişi sivil olmak kaydıyla toplamda 321 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca 145 bin kişinin de kayıp olduğu söylenmektedir. Suriye’den iç savaş sebebiyle 2017 yılına kadar geçen süre zarfında takriben 5,8 milyon kişi tarihte 1. ve 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana gerçekleşen en büyük göç hareketi olarak Türkiye ve komşu ülkelere sığınmıştır. Burada şu noktayı da belirtmek gerekir ki; ülke içinde yer değiştirmek zorunda bırakılanların sayısı ülke dışına çıkan insan sayısından daha fazladır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu verilerine göre Suriye’den 2016 yılı itibarı ile 12,6 milyon insan yerlerinden yurtlarından yoksun bırakılmıştır.

5 Ekim 2017 tarihinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu’nun en son güncel olan verisine göre Suriyeli mültecilerin en yoğun olduğu 5 ülke sırasıyla şu şekildedir. Toplam 5.233.712 Suriyeli mültecinin %60,7’si Türkiye’de birinci sırada %19,1 Lübnan ikinci, %12,5 Ürdün üçüncü sırada %4,6 Irak dördüncü ve %2,2 ile Mısır beşinci sırada yer almaktadır. Bu sıralamaya göre Suriyelilerin %87’si komşu

ülkelerde sığınmacı veya mülteci konumundadır ve yerinden edilen Suriyelilerin toplamda 105 ülkeye yayıldıkları görülmektedir.

Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı'nın (<https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>) rakamlarına göre 16 Eylül 2020 tarihi itibarıyla 3.559.041'i Türkiye'nin şehirlerindeki toplumsal yaşama karışmış, 59.877'si 7 ilde kurulmuş olan geçici korunma merkezlerinde olmak üzere toplam 3.618.918 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacılar konusunda aktif biçimde çalışan bir başka kaynak (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>) ise 18 Ağustos 2022 tarihi itibarıyla şehirlerde 3.604.014 kişi, geçici barınma merkezlerinde ise 48.399 kişi olmak üzere toplam 3.652.413 Suriyeli sığınmacının Türkiye'de bulunduğunu bildirmektedir. Bu sayılar üzerinden değerlendirildiğinde Suriyelilerin %1,3'ünün barınma merkezlerinde, %98,7'sinin ise şehirlerde yaşadığı görülmektedir.

Yukarıda verilen rakamlar kalabalık bir nüfusa işaret etmektedir. Öyle ki, Türkiye nüfusu son nüfus verilerine göre 84.680.273 (<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=t%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusu>) kişidir. Suriyeli sığınmacıların sayısı 3.652.413 olarak alındığında bu nüfus Türkiye'nin toplam nüfusunun %4,52'sine denk gelmektedir. Türkiye'ye gayri resmi yollarla girmiş yabancı sayısı ve diğer ülkelerden gelen sığınmacı ve mülteci sayıları da hiç hesaba katılmasa dahi tek bir ülkeden gerçekleşen nüfus transferinin Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve politik yaşamına büyük etkiler yapacağı açıktır. Suriyelilerin çoğunlukla sığındığı ikinci ülke ise Lübnan'dır. Burada da 1 milyonun üzerinde kayıtlı Suriyeli mülteci vardır. Avrupa'ya ise 2011 yılından 2016 yılının Ocak ayına kadar toplam 935.008 kişi kayıtlı sığınmacı/mülteci geçmiş olup bu sayı Lübnan'ın kabul ettiği mülteci sayısından bile azdır.

İşte bu durum karşısında doğrulanmamış bilgiler, kasıtlı olarak yapılan manipülasyonlarla birlikte toplumda Suriyeli sığınmacılara karşı artan bir tepki ortaya çıkmaktadır. Özellikle de ekonomik durumda bir süredir görülen bozulmanın da etkisiyle sığınmacılar hızlı bir biçimde ötekileştirilmekte hatta düşmanlaştırılmaktadır. Bu noktada da kaçınılmaz olarak düşmanlığın hammaddelerinden biri olarak Suriye ile yaşanmış tarihsel anlaşmazlıklar ve husumetler gündeme gelmektedir. Hatay Sorunu işte bu noktada görünürleşmektedir. Özellikle politik arenada boy gösteren kimi partilerin sığınmacılar üzerinden oldukça katı ve şahin bir politika izlemeye yönelmesi ile birlikte

sorun tarihsel bagajları oldukça şişkin iç huzuru ve toplumsal barışı etkileyen bir hal almaktadır (Kızmaz, 2018, s. 418; Tümeğ, 2018, s.19).

Oysa yine mülteciler.org (e.t. 18.09.2022) sitesinde detaylı biçimde açıklandığı gibi, ortada dolaşan ve sorunun iki ülke insanı arasında hızlıca bir düşmanlaşmaya evrilmesinde kullanılan pek çok iddianın aslı bulunmamaktadır. Buna karşın gerçek-ötesi (post-truth) çağda doğrulardan ziyade algılar önemli hale geldiğinden sığınmacılar konusu hem iki ülke hem de bölge açısından önemli bir sorun haline dönüşmüştür.

Öte yandan Türk halkının Suriyeli sığınmacılara bakış açıları irdelendiğinde birçok sorun olduğu görülmektedir. 2011 yılında Türkiye’ye gelmeye başlayan Suriyeli sığınmacıların kamplar dışında toplumla olan entegrasyon süreçleri geldikleri günden itibaren devam etmektedir. Suriyeli sığınmacılar toplumsal anlamda farklılıklar ile karşı karşıya kalmaktadır. Uyum sorunları birkaç başlık altında toplanırsa; dil, kültür, yaşam tarzı şeklinde bir sıralama yapılabilir. Ancak bu noktada Suriyelilerin hızlı bir biçimde ötekileştirilmelerinin en önemli nedeni toplumsal belleğimize kazınmış olan tarihsel olaylardır. Suriye’nin Kurtuluş Savaşı sonrası Hatay Sorunu konusunda sergilediği tavır ve izlediği politika Türkiye’nin toplum ve devlet hafızasında silinmediği görülmektedir. Buna ek olarak ve bu sorun temelinde PKK terör örgütüne uzun yıllar verilen destek ve su sorunu konusundaki anlaşmazlıklar da Suriye’nin Türkiye toplumunun belleğindeki olumsuz profilini güncel hayatta karşılaşılan sıkıntılar nedeniyle tekrar hatırlanır hale getirmektedir. Dolayısıyla hem Suriyeli mültecilerin entegrasyonu asimilasyon tehlikesi olarak görüp direnç geliştirmesi hem tarihsel önyargılar hem de devletlerin izlediği yanlış politikalar nedeniyle Suriyeli sığınmacıların toplumsal dokuya entegrasyonları giderek çözümsüzleşmektedir.

Öte yandan bu tarihsel arka plana bitişik kutuplaşmayı besleyen başkaca etmenler de mevcuttur. Örneğin Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlanan maddi yardımlar olduğu ya da ücretsiz sağlık ve sınav rekabetine girmeden eğitim imkanlarından faydalandıkları söylentilerinin kamuoyu tarafından kabul görmesi de toplumun Suriyeli sığınmacılar hakkında olumsuz düşünülmesine etki etmektedir. Aslında Suriyeli mültecilerin bir kısmı kendi imkânları ile yaşamını sürdürmektedir. Eğitim ve sağlık imkanları ise yasalarca belirlenmiş çerçevenin dışına çıkarılamamaktadır. Zira aksi bir fiili durumun ortaya çıkması sığınmacıların statülerinin sorgulanmasına ve hatta değişmesine yol açarak daha büyük sorunlar yaratabilir. Yerel halkın Suriyeli mültecilerin söylediklerinin faklı

olmasının asıl nedeni ise iki tarafında yeterince bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır (Kızmaz, 2018, s. 418; Tümeğ, 2018, s.19).

Diğer taraftan Türk halkının, Suriyeli mültecilerle ilgili önemli güvenlik kaygılarının olduğu da saptanmıştır. Bu güvenlik kaynaklı kaygılar şunlardır (Gündoğan, 2015);

- Adli sorunlar yani hırsızlık, yankesicilik, gasp, çeteleşme vs. endişeler.
- Ülkeye giriş yapan mültecilerin içerisinde terör örgütlerine mensup teröristlerin olabileceği endişesi.
- Yerel halk arasında yabancı düşmanlığının artacağı kaygısı.
- Gelecek yıllarda genç nüfusun radikalleşme eğiliminin olabileceği kaygısı.
- Mafya türü yapılanmalar şeklinde hem işsizlik hem de yoksulluğa bağlı olarak fuhuş sektörünün artış gösterebileceği endişesi.
- Yerel halk ve mülteciler arasında kültürel farktan dolayı çatışmaların artış gösterebileceği kaygısı.
- Ülkemizdeki Suriyeli mültecilerin bazı dini, siyasi ve yeraltı yapıları tarafından istismar edilebileceği kaygısı.

Şimdiki durumda Türk halkı ile Suriyeli göçmenler arasında yaşanan problemler en çok; iktisadi nedenler, kültür ve dil farklılığından kaynaklanan nedenler, ülkemizde Suriyeli sığınmacıların kalıcı olduklarının düşünülmesi, mültecilerin karıştıkları bazı taciz ve şiddet olayları, Suriyeli mültecilerin yerli halka oranla daha fazla yardım aldığı düşüncesi gibi meseleler olduğu vurgulanmaktadır (Gündoğan, 2015, s. 22).

Öte yandan Suriyeli mültecilerin yabancı bir ülkedeki kendi güvenlik kaygıları dolayısıyla dayanışmacı bir refleksle gettolaşmaları, kalabalık guruplar oluşturmaları da Türkiye'deki halkın tedirginliğini artırabilmektedir. Bir diğer tedirginlik konusu ise Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler arasına yasa dışı terör örgütleri mensuplarının veya Suriye rejimi ile bağlantısı olan kişilerin sızmış olma olasılığıdır. Bu noktadan hareketle sızan terör unsurlarının Türkiye'de terör eylemi gerçekleştirebilecekleri endişesidir.

Türk halkının Suriyeli mültecilerden dolayı kaygılandıkları sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Ekonomik problemler yani Suriyeli mültecilerin ülkeye ekonomik bir yük getirdikleri ve enflasyonun ve işsizliğin artmasına sebep oldukları.
- Suç oranının artmasına ve güvenlik sorununun ortaya çıkmasına sebep olarak bu anlamda bir güvenlik kaygısının oluşmasına.
- Kültürel farklılıktan dolayı iki ayrı toplum bireylerinin uyum zorluğu.
- Kentsel ve temel hizmetlere ulaşım problemleri (gecekondu, çarpık kentleşme gibi).

Sonuç itibarıyla “hem bilimsel çalışmalarda hem de Türk basınında Suriyeli mültecilerin bilhassa iktisadi ve güvenlik platformunda önemli sorunlara kaynaklık teşkil ettiği dolayısıyla gelecek dönemlerde de siyasal ve kültürel gerilimlerin yaşanmasında etkili olabilecekleri kanısı hakimdir” (Kızmaz, 2018, s. 401). Ayrıca Suriyeli sığınmacıların yerel halkın işsiz kalmasına sebep olduğu bu yüzden de ırkçılığın ve milliyetçiliğin ön plana çıktığı da kamuoyundaki yaygın kanaatler arasındadır. Bu durum elbette örneği Avrupa’da çok kez görülmüş olan yabancı düşmanlığının tipik işleyiş içimine uygundur. Ancak öte yandan süre ve nüfus yoğunluğu birlikte düşünüldüğünde Türkiye’nin bu kadar kalabalık bir insan kitlesini bu denli kısa sürede hazmetmesinin de mümkün olmadığı, bu durumun kaçınılmaz biçimde toplumsal dokuda travmalar ve ciddi sorunlar yaratacağı dikkate alınmalıdır.

Bir başka açıdan Suriyeli mülteciler olgusu irdelendiğinde Türk toplumunun demografik yapısını da olumsuz yönde etkilediğini görmekteyiz. Bilhassa sınır şehrimiz olan Hatay’da Suriyeli mültecilerin sayısı fazladır. Buna bağlı olarak da nüfus artışı nedeniyle kişi başına düşen milli gelir oranı artmamakta aksine düşmektedir. Özellikle Hatay ilinde Suriyeli göçmen yoğunluğundan dolayı işsizlik oranı artış göstermektedir. Hatay Sorununun çözümünde referandum yoluna gidilmesi ve bölgedeki halkın Türkiye ile birleşmek yönünde karar alması üzerine Hatay’ın Türkiye’ye katılması, bugün Hatay’daki Suriyeli nüfusunun artmasını daha da önemli hale getirmektedir. Dolayısıyla sığınmacılar konusunda da Hatay Sorunu Suriye ile ilişkilerimize ve Suriyeli sığınmacılara bakışımıza bir referans oluşturmaktadır denebilir.

Suriyeli göçmenler krizinde Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerinin hadiseye yaklaşım tarzı oldukça farklıdır. Suriyeli sığınmacı krizinde AB'ye üye ülkeler başlangıçta ferdi olarak önlem almaya çalışmıştır. Bu bağlamda Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden gelen Suriyeli mülteci akımına engel olunamamıştır. Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve İtalya Suriyeli göçmen krizinde yalnız bırakıldıklarını söylemlerinde defaten ifade etmiş, sorun AB Konseyinde ciddi tartışmalara yol açmıştır. Dahası AB'yi oluşturan ve İnsan Haklarını esas alan değerler, sığınmacı akını karşısında asiya alınmıştır, Schengen anlaşmasına dahil olan Almanya, Slovakya ve Avusturya gibi üye ülkeler Schengen düzeninden çıkıp, geçici sınır güvenliği önleminin uygulanmasını tartışmıştır. Çözüm ise Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul antlaşmasında bulunmuştur. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacıları AB sınırlarından uzak tutmak için 18 Mart 2016 Geri Kabul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Türkiye üzerinden yasa dışı yollarla AB'ye geçen Suriyeli sığınmacıların geliş güzergahı olduğundan Türkiye'ye geri iade edilmesi fakat buna karşılık olarak 1-1 esasına göre gönderilenle aynı sayıda Suriyeli sığınmacının AB'ye meşru yollardan gönderilmesi kararlaştırılmıştır. AB, antlaşma kapsamında sığınmacıların iadesinden dolayı ortaya çıkacak mali yükü hesaba katarak Suriyeli sığınmacılara harcanmak üzere Türkiye'ye 3+3 milyar Euro yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. Buna ilaveten antlaşmanın ilerleyen önemlerinde antlaşmaya göre Türk vatandaşlarına vize serbestisi tanınması da karara bağlanmıştır (Erdoğan, 2016, ss. 64-67).

Geri Kabul Anlaşmasına sonuçları açısından bakıldığında AB açısından son derece müspet, Türkiye açısından ise olumsuz sonuçlar yarattığı söylenebilir. Bu antlaşma neticesinde Avrupa topraklarına Suriyeli sığınmacı akını yok denecek kadar azalmıştır. Buna rağmen Türk vatandaşlarına verilecek olan vize serbestisi ise Türkiye'nin terörle mücadele kanununda gerekli değişikliği yapmadığı gerekçesi ile askıya alınmıştır (DeutscheWelle, Yeşil Gazete). Ayrıca söz verilen maddi yardım vaadin de sorunlar baş göstermiştir.

Öte yandan AB'ye kabul edilen sığınmacıların kota ile dağıtılması kararına Romanya, Çekya, Slovakya ve Macaristan karşı koymuş ve konuyu Avrupa Adalet Divanına taşımıştır. 5.9.2017 tarihinde Avrupa Adalet Divanının kota ile dağıtım kararının yerinde bir karar olduğu hükmüne rağmen Macaristan, Polonya ve Slovakya bu kararı tanımadıklarını beyan etmiştir. 160 bin Suriyeli mülteciden sadece 29 bin kişi 26

Eylül 2015’den itibaren 2 yıl gibi bir sürede AB tarafından yerleştirilmiştir. AB ülkelerinden Malta, İsveç, Litvanya ve Finlandiya haricinde hiçbir AB ülkesi kendi kotasının yarısı kadar dahi sığınmacıyı kabul etmemiştir. Örneğin Almanya 27.532 mülteciden 7.852’sini (%28), Fransa 19.714 mülteciden 4.278’ini (%21) ve Çekya ise 2691 kişiden sadece 12’sini sığınmacı olarak kabul etmiştir. Macaristan ise hiçbir Suriyeliyi mülteci olarak kabul etmemiştir.

Sonuç itibariyle mülteci sorununa Almanya, İsveç, Malta, Litvanya ve Finlandiya gibi Avrupa Birliği ülkeler dışında hiçbir üye ülke ne mali destekte bulunmakta ne de sorumluluk almaktadır. Bütün bu gelişmeler ışığında askıya alınan Geri Kabul Antlaşmasının akıbetinin ne olacağı, Türkiye-AB iş birliğinin gidişatıyla ve de Türkiye’nin iç siyasetiyle bağlantılı olacağı ifade edilebilir. Suriyeli mülteciler sorunu ise ülkeler ve ülkeler harici aktörler tarafından bir dış ve iç politika aracı olarak kullanıldığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu tez “Hatay Sorunu, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilere etkisi var mıdır” sorusuna yanı aramıştır. Bu sorunun yanıtı alt araştırma soruları olan Hatay Sorununun Türkiye ile Suriye arasındaki a)su sorununa, b) PKK terörü sorununa, c) sığınmacılar sorununa etkisi var mıdır sorularına verilen yanıtlarla birlikte gelmiştir. Suriye, Hatay Sorununu Arap Milliyetçiliğinin kurulumu ve korunumu için kullanmakta, ayrıca Türkiye’yi Hatay’ı gayrı meşru yollarla ele geçirmekle suçlamaktadır. Türkiye ile yaşanan her sorun gerek devletler düzeyinde gerekse toplumsal tabanda en nihayetinde Hatay Sorunu ile başlayan bir niyet okumaya dönmektedir. Hatay Sorunu bu anlamda hem Suriye’nin ulus kimliğini ciddi biçimde destekleyen tarihsel bir husumet hem de iktidarın dikkatleri dağıtmak amacıyla kullandığı bir enstrüman olarak kullanılmaktadır.

Hatay, Osmanlı’nın dağılması sonrası paylaşımı sorun olan bölgelerden biri olarak Orta Doğu siyasetinde Türkiye ile Suriye’nin uluslaşma süreçlerine damga vurmuş konulardan biridir. Her iki ülkenin de ulus tanımlarını ve milliyetçiliği öteki’nin varlığına mecbur ve tepkisel biçimde kodlamaları nedeniyle iki komşu ülke arasında ortaya çıkan bu sorun da tercih edilen bu yöntemden payını almıştır. Ötekileştirme ve düşmanlaştırma hızlıca sonuç veren bir yöntem olduğundan tüm ılımlı tercihleri ortadan kaldırmakta ve uluslararası ilişkiler tabiri ile şahin politikaların baskın gelmesine neden olmaktadır. Realist yaklaşımı önceleyen bu tercih Türkiye ve Suriye Arasındaki Siyasi Sınırların zihinlerdeki Sınırlara Dönüşmesini Sağlamıştır.

Türkiye su sorununda su gibi yaşamın temeli olan bir kaynağı tarihsel düşmanca tutumu nedeniyle kısıtlayan insanlık düşmanı bir ülke olarak gösterilmekte, bu düşmanlık ise Osmanlı’nın parçalanması ve Hatay Sorununa kadar adreslenmektedir. Terör konusunda da yıllarca PKK’nın açıktan ve dolaylı biçimlerde siyasi ve ekonomik olarak desteklenmesi Hatay’da işgalci, gaspçı olarak değerlendirilen Türkiye’nin cezalandırılması olarak görülmüştür. Tüm bunların dayandığı son nokta ise sığınmacılar konusudur. Sığınmacıların Türkiye’ye ilk gelişleri sonrası ortaya çıkan ılıman toplumsal iklim, ekonominin de gerilemesi ile bildikte hızlı bir biçimde tarihsel husumetlerin su yüzüne çıktığı bir sorun haline gelmiştir. Bu noktada Suriyeli sığınmacılar ilkel bir ülkeden gelmiş, medeniyetsiz, zamanında Osmanlı’ya ihanet etmiş, Türkiye’ye karşı düşmanların yanında saf tutmuş ve bu tutumunu da Hatay Sorununda açıkça göstermiş bir ülke olarak değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin farklı ideolojik kamplarda yer alması da Hatay Sorunu temelinde ortaya çıkan ayrışmayı perçinlemiş, iki ülkeyi uzlaştırmaz, düşmanlaşmış iki komşu ülke haline getirmiştir. Özellikle Baas rejiminin iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye'nin Hatay'ı Suriye'den kopardığı tezi tüm toplum katmanlarına benimsetilmiştir. Bu nedenle iki ülke arasındaki önyargı ve husumete dayanan gerginlikler her iki ülkedeki iktidarlarca d işlevsel bir kontrol ve manipülasyon aracı olarak değerlendirilmiştir. Böylece devletlerin her politikası Osmanlı'nın dağılması ve Hatay Sorununa adreslenebilen tarihsel ve geri dönüşü olmayan hedef göstermelerle desteklenmiştir.

İşte bu açıdan ele alındığında Hatay Sorununun bugün dahi iki ülke arasındaki ilişkileri alttan alta etkilemeye devam ettiği açıktır. Dolayısıyla tezin araştırma soruları yanıtları bulmuştur.

Literatür incelendiğinde Hatay Sorunu hakkında değerlendirmede bulunan makale, kitap ya da tez cinsinden yeterli sayıda kaynak bulunduğu görülmektedir. Ancak bununla birlikte Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilere somut başlıklar altında ne gibi etkileri olduğuna ilişkin az sayıda kaynak mevcuttur. Bu kaynaklar daha ziyade geniş bir perspektifi içerisinde yer verilen değerlendirmeler şeklindedir. Özellikle de sığınmacılar sorunu bağlamında Hatay Sorun değinen hiçbir tez çalışması bulunmamaktadır. Bu durum tezin önemini ve özgün yanını teşkil etmesinin yanı sıra önemli sınırlılıklardan birine de zemin hazırlamaktadır. Konunun etkilerini araştırarak çalışmaların azlığı tezin kurmaya çalıştığı ilişkilerin ortaya konusunda da literatüre yapılacak zengin referanslamalara engel oluşturmıştır.

Konunun bundan sonraki araştırmalarda tamamen güncel konulara odaklanması ve Hatay Sorunu ile sığınmacılar sorunu, Hatay Sorunu ile su sorunu, Hatay Sorunu ile terör arasındaki etkilenimlerin toplumsal düzlemde nasıl yankı buldukları anket yöntemi ile ölçümlenebilir. Böylece bu çalışmada teorik açıdan irdelenen konu, sahadaki yansımaları ve dolayısıyla toplumsal boyuttaki geçerliliği test edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ada, S. (2013). *Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)* (2. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acun, C.; Keskin, B. (2016). *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG*. İstanbul: Nadir Kitap.
- Akçimen, M. (2001). *Mustafa Kemâl Paşa ve İskenderun Sancağı (1915-1921)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşin, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akçora, E. (2000). *Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2005). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ayrancı, Z., Ş. (2006). *Türkiye-Suriye İlişkileri* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M.; Akseki, C. (2018). Türk Ulusal Basınına Göre 1938 de Hatay ve Atatürk'ün Ölümünün Hatay'daki Yansıması. *Belgi Dergisi*. 2(15), ss. 656-679.
- Bulut, M., T. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkileri ve Su Sorunu* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balıkesir
- Bayraktar, B. (2015). Atatürk'ün Orta Doğu Politikası. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(34), ss. 645 - 666. 10.14225/Joh1297.
- Balcı, M. (2018). Hatay Devleti Millet Meclisi Üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi ve TBMM'nin Etkileri. *Öneri Dergisi*. 13(50), ss. 247-265.
- Banoğlu, N., A. (2000). *Atatürk'ün Kulübesi ve Atatürk Başyazar*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Bila, F. (2004). *Satranç Tahtasındaki Yeni Hamleler, Hangi PKK?* Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Cemal, F. (1980). *Dışışlerinde 34 Yıl*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağrı, E.; Kürkçüoğlu, Ö. (2004). *Filistin Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dağ, A., E. (2004). Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi Süreci ve Bölgesel Dengeler İçindeki Evrimi. *Kudüs Dergisi*.
- Dağıstan, A.; Sofuoğlu, A. (2008). *İşgalden Katılıma Hatay*. Ankara: Phonix Yayınevi.
- Demirel, A. (2013). *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deutsche Welle (2021). AB Türkiye'ye vize serbestisi sözünü tutmalı. [https://www.dw.com/tr/yunanistan-g%C3%B6%C3%A7-bakan%C4%B1-ab-t%C3%BCrkiye-vize-serbestisi-s%C3%B6z%C3%BCn%C3%BCn-tutmal%C4%B1/a-59396285](https://www.dw.com/tr/yunanistan-g%C3%B6%C3%A7-bakan%C4%B1-ab-t%C3%BCrkiye-vize-serbestisi-s%C3%B6z%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn-tutmal%C4%B1/a-59396285) (15.09.2022).
- Duman, L. (2016). *Vatanın Son Parçası Hatay’daki Uluslaştırma Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, O., Ö. (2013). İşgal’dan İltihak’a Hatay’da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler. *Tarih Okulu Dergisi*. (16), ss. 397-422.
- Erdoğan, M., M. (2015). *Türkiye’nin Göç Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, S. (2016). Göçmen Krizi ve Yeniden Hatırlanan Türkiye. *ORSAM Ortadoğu Analiz*. 8(74), ss. 64-67.
- Erciyes, E. (2004). *Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*. İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.
- Esir, İ. (2019). *El Kâmil fi’t-Tarih*. İstanbul: Ravza Yayınevi.
- Gaytancıoğlu, K. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Gönlübol, M.; Bingün, H. (2014). *1990-1995 Yılları Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gök, N. (2019). Suriye Krizinin Türkiye’ye Yansımaları 2011-2017). *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (8), ss. 77-114.

- Gündoğdu, S. (2011). *Türkiye-Suriye ilişkilerinde Su Sorunu ve Terörizme Etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Hatipoğlu, S. (1996). Atatürk ve Hatay'ın Anavatana Katılması. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 102. sayı, s. 2.
- İbas, S. (2004). *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Tarihi, Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. Ankara: Platin Yayınları.
- İnce, G.S. (2020). Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları. *İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. Cilt.1, Sayı.1, ss. 77-79.
- İsmail, S. (1989). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kadıoğlu, İ., A. (2020). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (41), s. 214.
- Karakoç, E. (2009). Atatürk'ün Hatay Davası. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. (50), s. 1-22.
- Keskin, F. (2004). *Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi Kutusu, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (9.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kodaman, T. (2007). *Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi*. Ankara: Asil Yayınları.
- Köylü, M. (2008). Suriye, PYD-YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. ss. .21-22.
- Köylü, M. (2018). Suriye, PYD-YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM, Sayı.11, s. 70*.
- Kurt, V. (2015). Türkiye'nin Suriye Politikası ve Şah Fırat Operasyonu. *SETA Perspektif Dergi*. Sayı.91, ss. 1-2.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Cilt.2, (7), ss. 401-418.

- Küngerü, A. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Suriye İlişkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Maden, T.E. (2012). Türkiye ile Suriye Arasındaki Su Gerginliği. *Ortadoğu Analiz Dergisi. cilt.4, sayı:44, ss. 89-91.*
- Melek, A. (1966). *Hatay Nasıl Kurtuldu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mursaoğlu, M. (2003). *Atatürk ve Hatay Davası*. İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık.
- Metin, F. (2004). Cumhuriyet Döneminde Ortadoğu Ülkelerine Yönelik Türk Dış Politikası. *Dergi Park Yayınları. ss. 3-32.*
- Mülteciler.org internet sitesi (2022). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Ağustos 2022. [https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,652%20bin%20813%20ki%C5%9Fi%20oldu.\(e.t.18.09.2022\).](https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,652%20bin%20813%20ki%C5%9Fi%20oldu.(e.t.18.09.2022).)
- Mülteciler.org internet sitesi (2022). Suriyelilerle ilgili Doğru Bilinen Yanlışlar. https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/?gclid=Cj0KCQjw7KqZBhCBARIsAI-fTKLM_yFBN3T-6NMI6ejsM5lWCrhLWO8KJlwysrqb0MrUUmWM9eiB3v0aAhhbFEALw_wcB (18.09.2022).
- Nasuhioğlu, İ. (1981). Atatürk Hatay'ı Hasta Halinde Almıştı. *Tarih ve Edebiyat Mecmuası. (11), s. 8.*
- Obruklu, H. (2006). *Türkiye Suriye İlişkileri (Atatürk Dönemi) 1923-1938*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir
- Oğuzay, S., C. (2009). *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Su ve Terör Sorunu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Oflaz, U., Ö. (2004). *Osmanlı Yönetiminde ve Fransız Mandası Döneminde Suriye'de Arap Bağımsızlık Hareketleri (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Orhan, O.; Senyücel Gündoğar., Ş. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. *TESEV-ORSAM Raporu, Rapor No: 215, s. 22.*

- Öner, N.; Gülfer, S. (2014). Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(61), s.44
- Öztürk, K. (1981). *Atatürk'ün T.B.M.M. Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Palacıoğlu, T. (2018). *Suriyeliler, AB ve Türkiye Özelinde Mülteciler*. İstanbul: Bayko Matbaa ve Yayıncılık.
- Pehlivanlı, H., Yusuf S., & Yıldırım, H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay, (1918-1939)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Payaslı, V. (2013). Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılım Süreci Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1951). *Atatürk Yolu Dergisi*. 13(52), ss. 905-941.
- Pehlivanlı, H.; Yusuf S.; Yıldırım, H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*. Ankara Stratejik Araştırmalar Yayınları.
- Sarınay, Y. (1996). Atatürk'ün Hatay Politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 12(34), s.48.
- Sarınay, Y. (2000). *Atatürk'ün Hatay Politikası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Sander, O. (1998). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Savcı, N. (2007). *Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Sinkaya, B. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. (1), s.86.
- Sökmen, T. (1992). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar* (2.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sahillioğlu, H. (1991). *Antakya*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sevim, A. (1989). *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi* (2.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sever, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye (1945-1958)*. Boyut Yayın Grubu Kitapları.

- Soysal, İ. (1989). *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Soysal, İ. (1999). *Türk-Arap İlişkileri 1918-1937, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık süreç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sonyel, S. (1986). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şahin, B. (2008). Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 16(2), ss. 607-614.
- Şimşek, E. (2005). *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Tekin, M. (1986). *Tarihte Hatay ve Hatay Devleti*. Antakya: Antakya Ticaret ve San. Odası Yayınları.
- Tekin, M. (1993). *Hatay Tarihi*. Hatay: Kültür Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Tekin, M. (1998). *Komşu Penceresinden Suriye*. Antakya: Mehmet Tekin Yayınları.
- Tekin, M. (2002). *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*. Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, M. (2010). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tekin, M. (2015). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Tozlu, S. (2009). *Antakya Tarihi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Turhan, A. (2012). *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Süreklilik; çatışma-yumuşama dönemleri ve Arap Baharı süreci* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya:
- Tümeğ, D. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı/Mültecilerin Mevcut Durumu ve Statüsü. *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TÜRKSAM)*. s. 19. <https://www.turksam.org/detay-sinir-komsulugundan-ev-sahipligine-turkiye-deki-suriyeli-siginmaci-multecilerin-mevcut-durumu-ve-statusu> (10.08.2022).

- Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı (2020). Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler> (19.09.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=t%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusu> (20.09.2022).
- Türkmen, İ. (2019). The Times Gazetesi'ne Göre Hatay'ın Anavatana Katılması (1938-1939). *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(3), ss. 352-360.
- Uluslan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi -Öncesi ve Sonrası. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 7(16), s.243
- Yavuz, R. (2018). Hatay Sorununun Uluslararası Platforma Taşınması ve Türk Basınındaki Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*. 1(1), ss. 1-30.
- Yeşil Gazete (2022). AP Türkiye Raportörü: Vatandaşlar neden vize serbestisi olmadığını hükümete sorsunlar. <https://yesilgazete.org/ap-turkiye-raportoru-vatandaslar-neden-vize-serbestisi-olmadigini-hukumete-sorsunlar/> (19.09.2022).
- Yılmaz, H. (2001). *Türkiye-Suriye İlişkileri* (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, İstanbul
- Yılmaz, Y. (2018). *Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Hatay'ın Bağımsızlığındaki Yeri ve Siyasi Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay